Turisme

Informe Sectorial

1r semestre 2021

L'inici d'una recuperació necessària

El turisme rural com a resposta a la COVID-19

La necessitat d'alçar el vol el 2021

Turisme en rebaixes: el paper de l'ajust dels preus hotelers en la recuperació

CaixaBank Research

INFORME SECTORIAL

Turisme Primer Semestre 2021

L'*Informe Sectorial* és una publicació elaborada per CaixaBank Research

CaixaBank Research
Enric Fernández Economista en cap
José Ramón Díez Director d'Economies i Mercats Internacionals
Oriol Aspachs Director d'Economia Espanyola
Sandra Jódar Directora de Planificació Estratègica
Javier Ibáñez de Aldecoa Coordinador de l'*Informe Sectorial de Turisme*
Data de tancament d'aquesta edició: 1 d'abril de 2021

Sumari 2021

02 **L'INICI D'UNA RECUPERACIÓ NECESSÀRIA**
Les nostres previsions apunten a una forta recuperació del sector durant el segon semestre, que empenyerà el PIB turístic a créixer el 80% anual i que farà que torni a ser un sector tractor de l'economia espanyola.

13 **TURISME RURAL COM A RESPOSTA A LA COVID-19**
L'anàlisi del *big data* sobre l'evolució dels pagaments dels turistes confirma la major resiliència de les destinacions turístiques rurals durant el 2020 i dibuixa unes perspectives positives per al turisme rural de cara al 2021.

19 **LA NECESSITAT D'ALÇAR EL VOL EL 2021**
El 2021 es presenta com l'any d'inflexió que necessita el sector turístic: l'avanç de la vacunació i mesures com el passaport sanitari seran claus perquè el transport aeri iniciï el camí cap a la recuperació.

26 **L'AJUST DELS PREUS HOTELERS**
La pandèmia ha comportat que els turistes apostin per destinacions properes, familiars i poc congestionades, ha propiciat que es doni menys prioritat al preu i ha reduït l'efecte crida de la rebaixa dels preus hotelers.

«La nostra destinació mai és un lloc, sinó una nova manera de veure les coses.»

HENRY MILLER

Turisme

PREVISIONS DE CAIXABANK RESEARCH PER A LA INDÚSTRIA TURÍSTICA ESPANYOLA

La vacunació de la població de risc, el control dels nous rebrots i la posada en marxa del Certificat Digital Verd seran els factors claus perquè la situació del sector turístic millori de manera significativa durant la segona meitat del 2021.

PIB TURÍSTIC

Índex (100 = 2019)

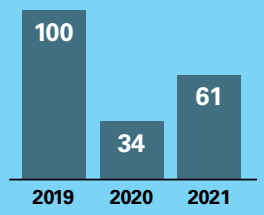

-66% +80%

DESPESA DELS TURISTES DOMÈSTICS

Milers de milions d'euros

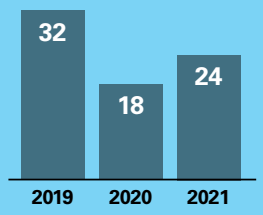

-43% +30%

DESPESA DELS TURISTES INTERNACIONALS

Milers de milions d'euros

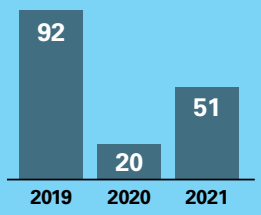

-79% +160%

GRAN RESILIÈNCIA DEL TURISME RURAL DESPRÉS DE L'ESCLAT DE LA PANDÈMIA

Segons el *big data* de CaixaBank, la despesa dels turistes domèstics i internacionals en destinacions rurals ha resistit considerablement millor l'impacte de la pandèmia.

Pagaments amb targeta als TPV de CaixaBank efectuats pels turistes domèstics i internacionals el 2020:

DESTINACIONS RURALS **-31%** anual

DESTINACIONS URBANES **-56%** anual

DESTINACIONS COSTANERES **-46%** anual

La indústria aèria ha estat clau per al desenvolupament del turisme a Espanya.

Pes sobre el **PIB** turístic total

7,3%

Actualment, és **un dels sectors que més pateix** les conseqüències de la pandèmia.

Caiguda dels ingressos de les aerolínies el **2020**

-80%

Segons les nostres estimacions, **l'ajust dels preus hotelers realitzat en algunes CA durant el 2020 va tenir un efecte mitjà gairebé nul sobre la demanda turística.**

Una rebaixa de l' **1%** en la tarifa mitjana diària hotelera

Entre 2010 i 2019 **+1,3%** en les pernoctacions

2020[1] **+0%** en les pernoctacions

Nota: (1) L'efecte mitjà estimat el 2020 d'una rebaixa en els preus de l'1% el 2020 és del +0,1% en les pernoctacions. Malgrat això, es tracta d'un efecte estadísticament no significatiu, de manera que es pot afirmar que l'efecte és igual a 0.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes de CaixaBank i de l'INE.

Resum executiu

Trampejant un temporal històric que arriba al final

El 2020 ha estat molt dur per a la indústria turística. Totes les mètriques que s'han anat coneixent al final de l'any **mostren que l'impacte de la pandèmia sobre el sector ha estat devastador**. Després de l'aturada total viscuda durant els mesos de març, abril i maig del 2020, la demanda turística no va aconseguir alçar el vol de manera apreciable durant la resta de l'any, fins i tot no va fer-ho durant els mesos d'estiu, quan semblava que els contagis estaven sota control. A més a més, les onades de COVID-19 viscudes al final del 2020 i al començament del 2021, juntament amb les diferents mesures de restricció a la mobilitat i a l'activitat, han mantingut els fluxos turístics en mínims i han estès les pèrdues patides pel sector.

En aquest informe, analitzem de forma detallada l'impacte que ha generat la COVID-19 sobre tres dimensions específiques de la indústria turística. En primer lloc, **ens centrem en el funcionament del sector de l'aviació**, que travessa grans dificultats a causa de les restriccions fronteres a escala global. **També analitzem l'ajust de preus que ha dut a terme el sector turístic, en especial a la branca hotelera**, que evidencia que les intenses rebaixes de preus que es van dur a terme van tenir una capacitat molt limitada d'estimular la demanda. Finalment, **amb la utilització de la metodologia *big data*, estudiem la resposta del turisme rural el 2020**. En aquest cas, el turisme rural ha estat una de les bones notícies de l'any passat, gràcies a l'atractiu de la seva proposta –distanciament social, tranquil·litat i natura– després del dur confinament patit durant el segon trimestre de l'any.

De cara al 2021, les perspectives conviden a ser més optimistes. L'elevada efectivitat de les vacunes i la seva distribució durant aquests mesos, tot i que amb diferències importants de velocitat entre països, apunten al fet que l'**inici de la recuperació del turisme a Europa es podria materialitzar durant la segona meitat d'enguany**. No obstant això, aquesta recuperació no està exempta de riscos, en especial a curt termini. Després del control de la tercera onada de la COVID-19 a Espanya, ja observem que alguns països del nostre entorn comencen a patir increments en el nombre de contagis. Serà important que el virus es mantingui controlat a Espanya i, si potser ser, també a Europa perquè l'inici de la recuperació del sector s'avanci el màxim possible i s'eviti que les pèrdues s'estenguin al llarg de la primavera i a l'inici de la campanya d'estiu.

Per la seva banda, **la meta volant clau per a la recuperació del sector la marca la vacunació de la població de més de 60 anys**, a la qual ens referim com a població de risc. Aquest grup de població aglutina només el 20% dels contagis, però concentra dues terceres parts de les hospitalitzacions i el 95% de les defuncions que causa el virus. Esperem que el ritme de vacunació es continuï accelerant setmana rere setmana i que, al final de maig, s'hagi pogut vacunar prop del 90% de la població de risc. D'aquesta manera, la pressió hospitalària es contindria de manera significativa i s'obriria la possibilitat de moderar les mesures de restricció a la mobilitat.

En aquest escenari, esperem que la despesa que efectuen els turistes internacionals i domèstics a Espanya millori de forma considerable en relació amb el 2020, tot i que es mantingui significativament per sota del nivell del 2019. Així, **esperem que el PIB turístic augmenti al voltant del 80% el 2021**, una xifra que representa un gran avanç, malgrat que se situaria encara el 40% per sota del nivell pre-COVID. A mitjà termini, les vacunes haurien de ser la sortida definitiva de la situació que viu el sector i haurien de consolidar la seva recuperació i el seu paper com un dels motors del creixement de l'economia espanyola.

Situació i perspectives

L'inici d'una recuperació necessària

Hem deixat enrere el 2020, l'any que serà recordat per la indústria turística com el més dur de la seva història recent. El 2021, el combat contra la pandèmia continua, i les restriccions a la mobilitat i al comerç continuen impedint un funcionament normal de l'activitat econòmica i afecten amb especial cruesa les empreses que depenen del turisme. No obstant això, l'entrada en joc de la vacuna serà un punt d'inflexió clar quan permeti aconseguir la immunitat de la població de risc. Les nostres previsions apunten a una forta recuperació del sector durant el segon semestre de l'any, que empenyerà el PIB turístic a créixer el 80% anual i que farà que torni a ser un dels sectors tractors de l'economia espanyola.

L'any 2020 en xifres

L'any 2020 ha estat molt dur per a la indústria turística. Totes les mètriques que s'han anat coneixent a les acaballes de l'any mostren que el xoc que ha patit el sector ha estat devastador. A més a més, l'impacte no solament ha estat propiciat per l'aturada total viscuda durant els mesos de confinament més durs en el 2T 2020, ja que, després de la retirada de les restriccions més fortes a la mobilitat, la demanda turística no va arribar a alçar el vol de manera apreciable durant la resta de l'any. A més a més, les onades de la COVID-19 viscudes al final de l'any passat i inici d'enguany han estat un cop dur per al sector, que ha vist com la demanda s'ha mantingut molt baixa fins a l'actualitat.

Si ens aturem a avaluar les xifres del 2020 que ens ofereix l'INE i que recollim als gràfics següents, queda clar que la indústria turística ha patit un xoc sense precedents. **La despesa efectuada pels turistes internacionals en el conjunt de l'any es va enfonsar fins als 20.000 milions d'euros, el 79% menys que el 2019, quan es van assolir els 92.000 milions d'euros**. Així, fins i tot durant els millors mesos turístics després de l'inici de la pandèmia, que van ser el juliol i l'agost, les caigudes en la despesa turística internacional es van mantenir al voltant del 80% interanual.

Les dades de les enquestes d'ocupació hotelera i extrahotelera revelen que els allotjaments turístics són una de les branques d'activitat de la indústria que més està patint les conseqüències de la pandèmia.[1] El total de pernoctacions turístiques en allotjaments hotelers i extrahotelers va caure el 69% anual, malgrat el millor comportament de la demanda domèstica en termes relatius. **La taxa d'ocupació hotelera es va mantenir molt reduïda durant el conjunt de l'any (amb una mitjana anual del 26%), la qual cosa va arrossegar els ingressos per habitació disponible dels hotels a caure el 68% anual.**

(1) En aquest informe, analitzem en profunditat la situació d'una altra de les branques d'activitat que més ha patit les conseqüències econòmiques de la pandèmia: el transport aeri de passatgers. Vegeu l'article «La necessitat d'alçar el vol el 2021».

Les xifres de la indústria turística el 2020

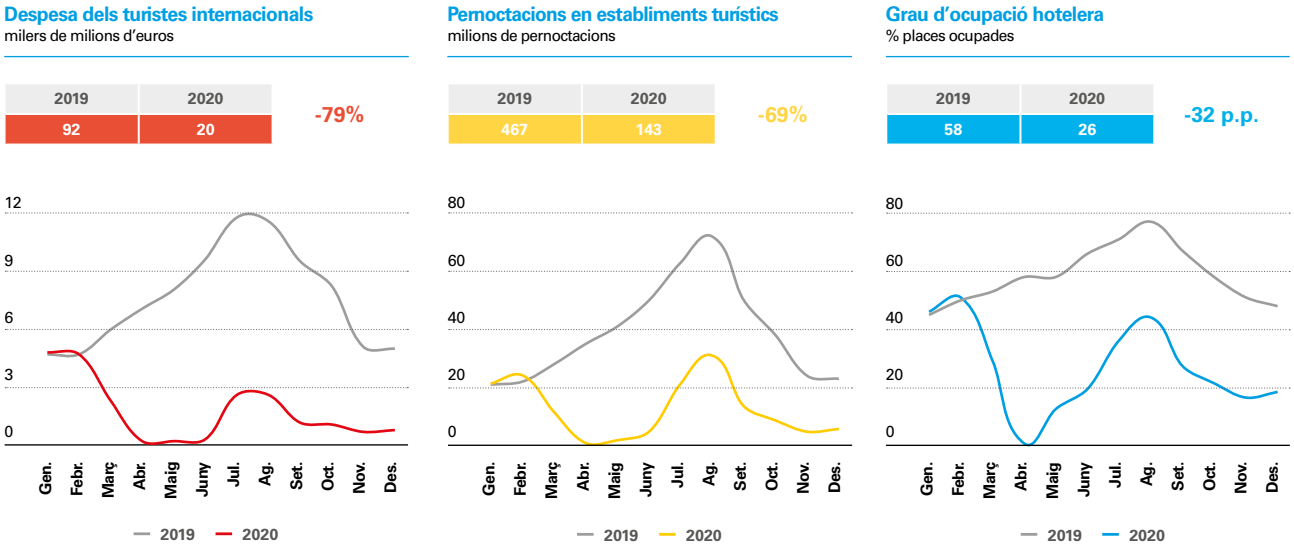

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Una de les poques notes positives que observem en les xifres del 2020 és que la demanda domèstica s'ha revelat com un suport potent de la indústria quan les restriccions a la mobilitat es moderen. Malgrat tot, les xifres de despesa dels turistes domèstics també han patit fortes caigudes, en especial des del mes d'octubre, quan es van iniciar els tancaments perimetrals a les comunitats autònomes, la qual cosa va limitar la pràctica totalitat del turisme domèstic al turisme intracomunitari. Segons les nostres estimacions, la despesa dels turistes domèstics va caure el 45% el 2020, considerablement menys que la del turisme internacional. Així, **la demanda domèstica, que tradicionalment representa una quarta part del total, va passar a generar el 64% de les pernoctacions després de la irrupció de la COVID-19. Cal destacar que, durant el mes d'agost, quan les restriccions a la mobilitat no eren tan severes, la despesa dels turistes domèstics va caure amb prou feines el 13% interanual**. Això dibuixa unes perspectives relativament positives per a la segona meitat del 2021, quan s'haurà aconseguit la immunització de la població de risc i les restriccions a la mobilitat es començaran a retirar de forma progressiva.

La despesa dels turistes domèstics va caure el 45% el 2020, considerablement menys que la del turisme internacional. Així, la demanda domèstica va passar d'una quarta part del total a generar el 64% de les pernoctacions després de la irrupció de la COVID-19

Turisme

Despesa efectuada pels turistes a Espanya

Milers de milions d'euros

Pes de la despesa dels turistes domèstics

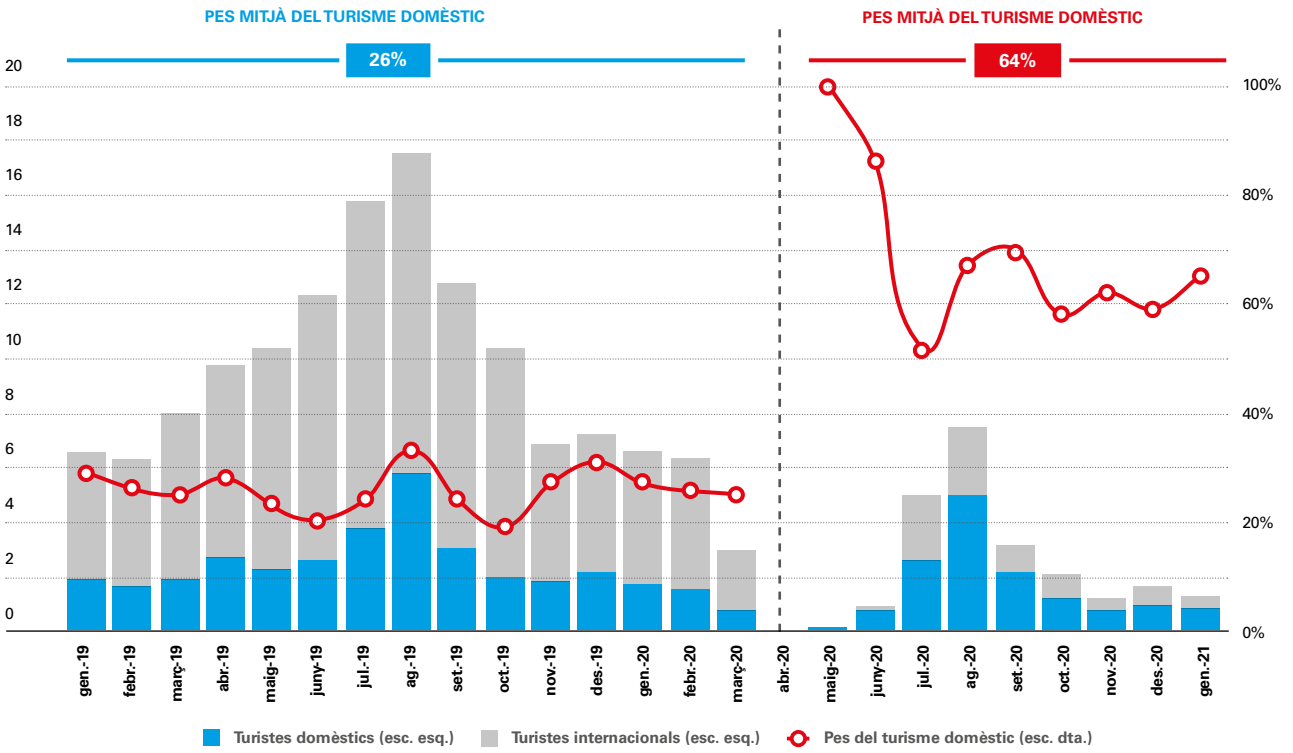

Nota: Les dades de despesa dels turistes domèstics a partir de l'octubre del 2020 s'estimen a partir de les pernoctacions en allotjaments turístics i de la despesa de targetes espanyoles efectuada als TPV de CaixaBank.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Situació en temps real del sector turístic

La conjuntura de la indústria turística és, en els moments que vivim, extraordinàriament canviant. Per aquesta raó, és de vital importància poder disposar d'una anàlisi de situació el més actualitzada possible i que salvi el retard amb què es publiquen les estadístiques oficials. Per aquest motiu, **fem una anàlisi en temps real, utilitzant la metodologia *big data*, dels pagaments amb targeta als terminals de punts de venda (TPV) de CaixaBank.**

Segons el nostre indicador, l'inici de l'any ha estat molt condicionat per la tercera onada de la COVID-19 viscuda al gener i una part del febrer i per l'enduriment de les restriccions per combatre-la. Més recentment, **després de la moderació de les restriccions sobre la restauració a una bona part de les comunitats autònomes, les dades apunten a una millora incipient de la facturació d'alguns comerços turístics.** Segons les lectures que ens ofereixen les dades de despesa de targetes als TPV de CaixaBank durant la primera meitat del mes de març, la facturació als TPV dels comerços dependents del turisme es va situar encara el 52% per sota de la facturació observada durant el mateix període del 2019. En aquest sentit, cal destacar les fortes caigudes de la facturació als TPV dels allotjaments i de les agències de viatges, del 83% i del 91%, respectivament. D'altra banda, la facturació als TPV dels comerços de restauració, que han patit de forma considerable les mesures per contenir la segona i la tercera onades de la COVID-19, va millorar de forma considerable en les últimes setmanes i va passar de registrar caigudes del 40% al final de gener, en relació amb el mateix període del 2019, a un descens, «només», del 12%.[2]

(2) El major ús de la targeta com a mitjà de pagament durant la pandèmia implica que el nostre indicador de facturació als TPV infraestima la facturació real dels comerços. Per exemple, el cas més destacat és el dels restaurants, que, segons les dades de xifra de negocis que publica l'INE, van registrar una caiguda de la facturació del 45% interanual al desembre del 2020, mentre que la facturació dels restaurants als TPV de CaixaBank va caure el 30% interanual en el mateix període.

Despesa als TPV de CaixaBank

Variació en relació amb la mateixa setmana del 2019 (%)

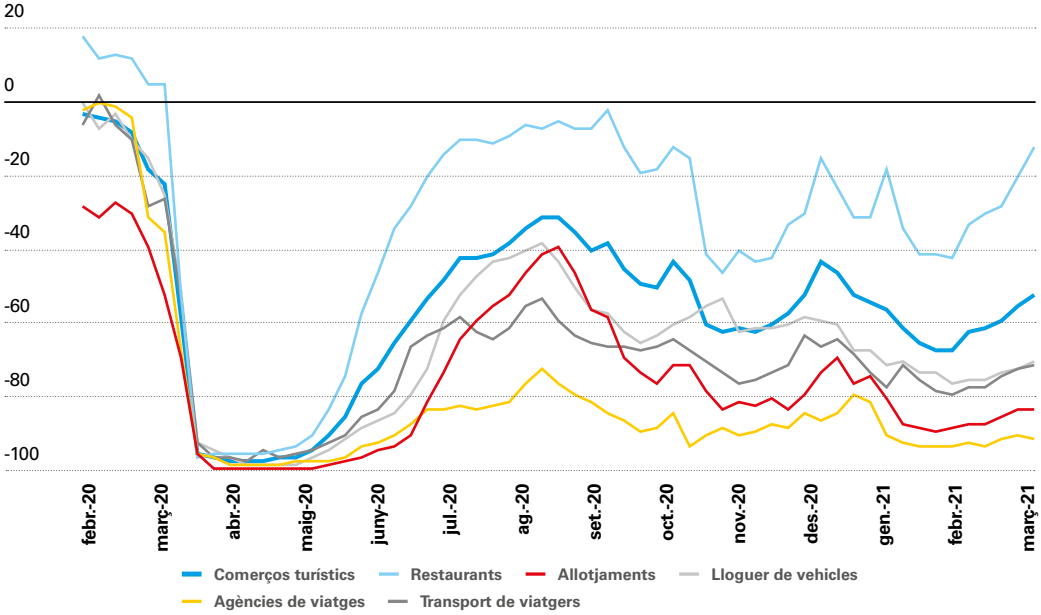

Notes: La despesa en comerços turístics aglutina els pagaments als TPV d'allotjaments, d'agències de viatges, de restaurants i de comerços de lloguer de vehicles i de transport de viatgers.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

La millora de les condicions que s'observa a l'hoteleria, principalment a la restauració, ha empès molts negocis de la branca a reobrir les portes durant les últimes setmanes, quelcom que pot ser molt important de cara a la recuperació de l'ocupació destruïda. Per fer un seguiment a temps real de la inactivitat, calculem la proporció de comerços que han passat de registrar pagaments als TPV de CaixaBank el 2019 a no registrar cap activitat el 2020 i el 2021.[3] Tal com es pot observar al gràfic següent, segons aquest indicador, **la proporció de comerços de restauració inactius durant la segona setmana de març del 2021 es va situar en el 7%, 10 p. p. menys que al final del mes de gener**. Per la seva banda, els allotjaments turístics van registrar el 33% de comerços inactius, un nivell molt elevat, tot i que significativament inferior a l'observat al final de gener.

(3) Atès que la mètrica compara setmanes equivalents del 2019 i del 2020/2021, l'indicador no pateix efectes d'estacionalitat.

Turisme

Proporció de comerços sense facturació als TPV de CaixaBank*

% sobre el total

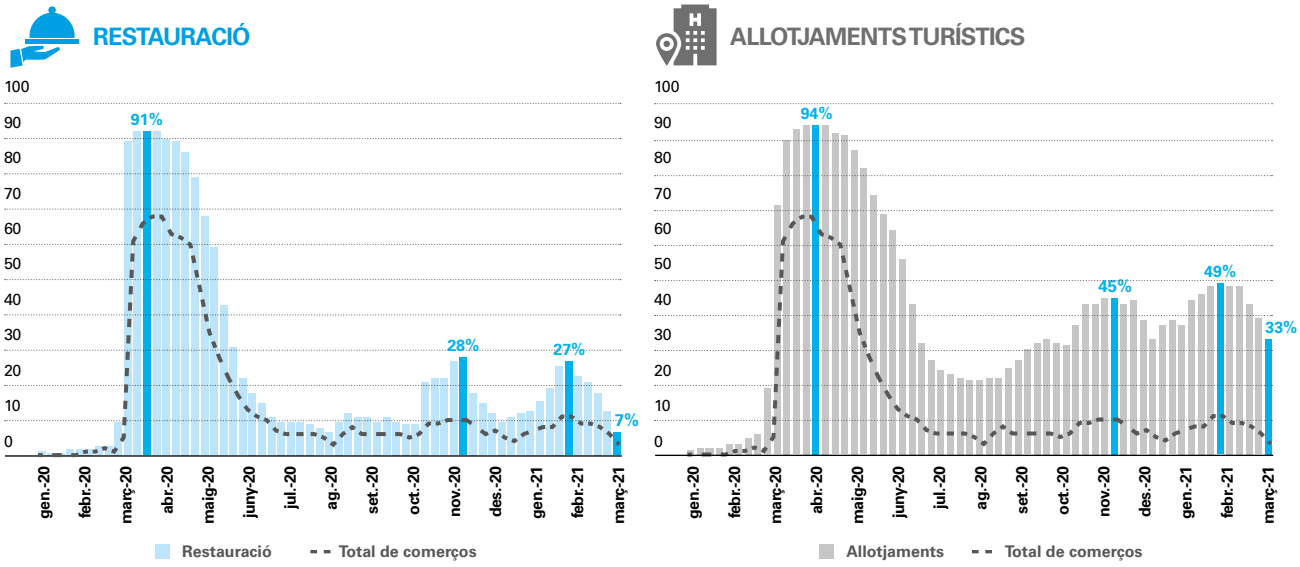

Notes: *Per a cada setmana, es calcula la proporció de comerços amb TPV de CaixaBank que van facturar ingressos en aquesta setmana del 2019, però que, en el mateix període del 2020 o del 2021, no ho van fer. La sèrie està normalitzada perquè la proporció de comerços inactius sigui igual a 0% al gener del 2020.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

Perspectives per a la temporada de primavera

De cara als propers mesos, les perspectives no són positives. **Si analitzem les cerques a Google sobre viatjar a Espanya efectuades als nostres principals mercats emissors, observem que l'interès es manté baix** i que, per tant, a curt termini, les perspectives d'arribada d'estrangers són moderades. Tal com s'observa al gràfic següent, segons la nostra anàlisi, les cerques dels turistes internacionals es van situar el 53% per sota del nivell de referència. No obstant això, el turisme dependrà de l'evolució de la pandèmia, i és d'esperar que, quan puguem relaxar les restriccions a la mobilitat internacional, l'interès per viatjar es revifi ràpidament. Així, l'experiència viscuda després de la retirada coordinada de les restriccions frontereres a la UE al juny del 2020, quan l'interès dels turistes per viatjar a Espanya va passar de situar-se el 60% per sota del nivell de referència a només el 5%, va revelar que les ganes de viatjar dels turistes europeus es mantenen malgrat les restriccions i que, si aquestes restriccions es moderen, el 2021, l'interès per viatjar a Espanya es recuperarà. Un esment a part mereix el fort repunt de les cerques a Google de mitjan març del 2020, propiciat per l'interès dels internautes per conèixer les restriccions frontereres implantades arran del primer estat d'alarma.

La retirada de les restriccions frontereres a la UE al juny del 2020 va revelar que les ganes de viatjar dels turistes europeus es mantenen malgrat tot. Si el 2021 aquestes restriccions es moderen, l'interès per viatjar a Espanya es recuperarà

Cerques setmanals a Google sobre viatges a Espanya

Desviació en relació amb el nivell de referència*

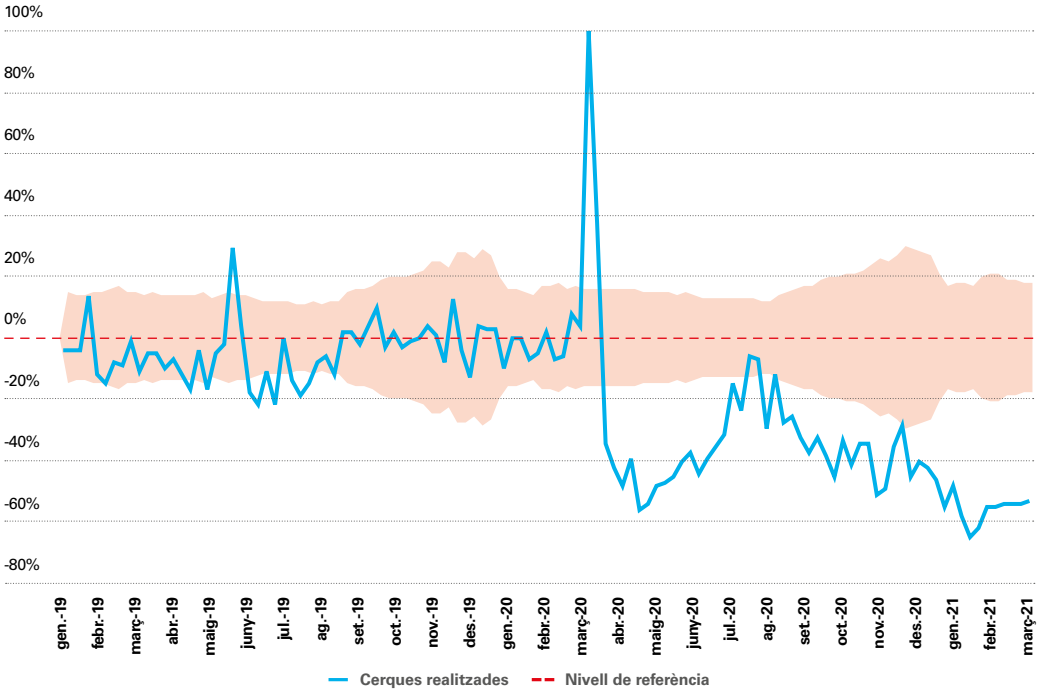

Nota: S'utilitzen dades de cerques de la paraula Espanya al Regne Unit, a Alemanya, a França, a Itàlia, als Països Baixos i als EUA en l'idioma oficial de cada país dins la categoria de viatges. (*) El nivell de referència equival a la previsió de cerques realitzada amb dades d'un any abans utilitzant un model ARIMA $(1, 1, 1)_{52}$. L'àrea ombrejada reflecteix un interval de confiança del 68%.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de Google Trends.

És de vital importància evitar una quarta onada de contagis. En cas contrari, el sector podria patir de nou una situació similar a la viscuda al començament d'enguany, quan es van experimentar caigudes de facturació properes al 70% durant diverses setmanes. Al tancament de l'edició d'aquest informe, la situació dels principals països europeus continua sent molt delicada, i s'observa un nou repunt en el nombre de contagis diaris, la qual cosa evidencia que encara hi ha un risc elevat de rebrots a Europa.[4]

(4) A la web de CaixaBank Research, www.caixabankresearch.com, trobarà un seguiment setmanal de l'evolució de la pandèmia a Espanya i als principals països a nivell internacional.

Turisme

Incidència acumulada

Contagis per 100.000 habitants acumulats en 14 dies

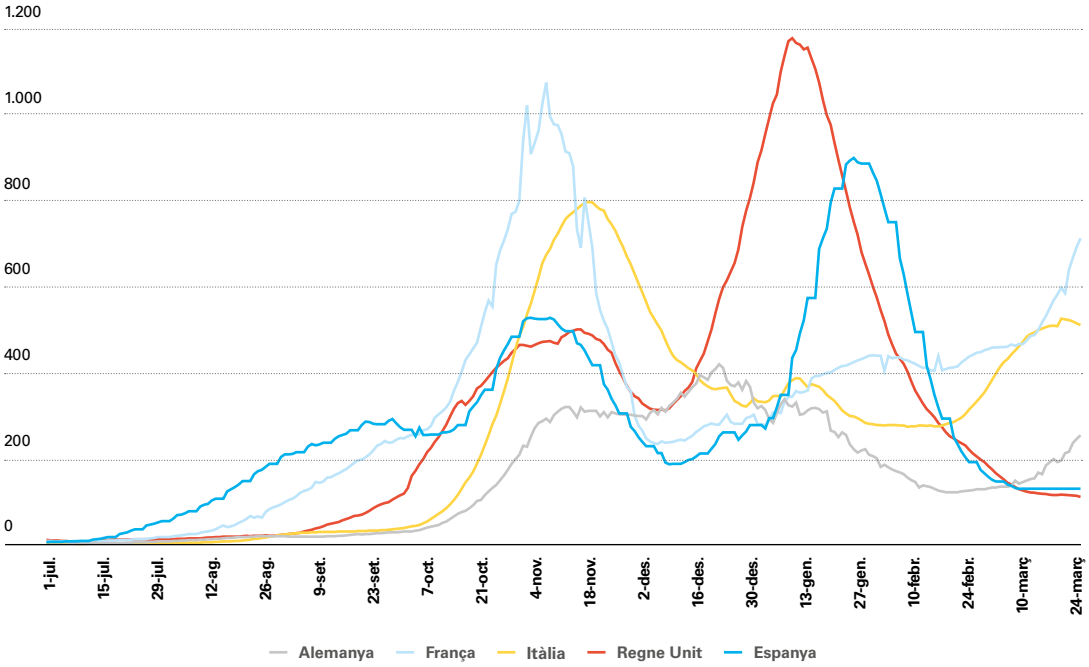

Font: CaixaBank Research, a partir de dades del Ministeri de Sanitat d'Espanya i del CSSE John Hopkins University.

La ràpida distribució i administració de les vacunes és el factor clau per iniciar la recuperació del sector turístic i del conjunt de l'economia. Segons l'objectiu de la Comissió Europea, reflectit en el pla de vacunació europeu, el 80% dels sanitaris i de la població de més de 80 anys haurien d'haver estat vacunats al final del mes de març, mentre que l'objectiu de vacunació del 70% de la població adulta –que hauria de permetre l'anomenada immunitat de ramat– s'ha fixat per al final del mes de setembre.[5]

Tot i que s'han produït retards en la distribució de les vacunes, és probable que es pugui assolir l'objectiu fixat per al setembre. **El ritme mitjà de vacunació de la població espanyola es va situar al març al voltant d'1,1 milions de dosis setmanals. Així, segons es pot observar a la taula, seria necessari incrementar aquest ritme com a mínim el 40%, fins a l'administració d'1,5 milions de dosis setmanals, per poder assolir l'objectiu d'immunitat de ramat al final de l'estiu.** Tot i que es tracta d'un increment significatiu, és un objectiu raonable si tenim en compte que, en l'últim mes, el ritme de vacunació a Espanya ja es va incrementar el 45%, que s'ha confirmat la seguretat de la vacuna d'AstraZeneca i que, des de l'abril, s'ha començat a rebre les vacunes de Janssen/J&J.

5 **Vegeu Coronavirus *Vaccines Strategy*:** https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/public-health/coronavirus-vaccines-strategy_en.

La ràpida distribució i administració de les vacunes és el factor clau per iniciar la recuperació del sector turístic i del conjunt de l'economia

A curt termini, **per al sector turístic, la clau és que s'immunitzi la població de més de 60 anys abans de l'estiu**. Aquest grup de població aglutina només el 20% dels contagis, però concentra dues terceres parts dels casos greus de COVID-19 i gairebé el 95% de les defuncions que causa el virus. Si s'incrementa el ritme de vacunació fins als 1,5 milions de dosis setmanals, s'aconseguiria la immunitat del 90% de la població de risc al maig. Quan s'assoleixi aquesta fita, la pressió hospitalària es reduiria de forma ostensible i les mesures de contenció de la COVID-19 es podrien relaxar, la qual cosa donaria lloc a un escenari en què la mobilitat dels turistes domèstics i internacionals podria millorar de manera considerable.

Matriu de ritmes de vacunació de la població de més de 16 anys

Milions de dosis setmanals

DATA OBJECTIU

% DE POBLACIÓ IMMUNITZADA	30 abr.	31 maig	30 juny	31 jul.	31 ag.	30 set.	31 oct.	30 nov.	31 des.
50%	4,6	2,7	1,9	1,5	1,2	1,0	0,9	0,8	0,7
60%	5,7	3,3	2,4	1,8	1,5	1,2	1,1	1,0	0,9
70%	6,8	4,0	2,8	2,2	1,8	1,5	1,3	1,1	1,0
80%	7,9	4,6	3,3	2,5	2,1	1,7	1,5	1,3	1,2
90%	9,0	5,2	3,7	2,9	2,3	2,0	1,7	1,5	1,3
100%	10,1	5,9	4,2	3,2	2,6	2,2	1,9	1,7	1,5

Ritme mitjà del març

1,1

Notes: Exemple de com llegir la matriu: administrant 1,5 milions de dosis/setmana, el 30 de setembre s'hauria aconseguit immunitzar el 70% de la població de més de 16 anys. Els càlculs es realitzen assumint el supòsit que, per immunitzar la població de més de 16 anys, cal una mitjana d'1,9 dosis per persona.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades del Ministeri de Sanitat.

Turisme

Atès que sembla que aquesta primera fita es podrà assolir, des de CaixaBank Research esperem que la despesa turística es recuperi amb força a partir de la segona meitat de l'any. En concret, elaborem el nostre escenari d'acord amb la hipòtesi que les restriccions a la mobilitat i a l'activitat es començaran a relaxar de manera notable a partir del mes de maig, quan una part apreciable de la població de risc estarà finalment immunitzada, i que, al setembre, quan s'assolirà la immunitat de ramat, es podrà fer un nou pas endavant cap a una major normalització de la situació. Així mateix, la implantació del passaport sanitari a partir del mes de juny, tal com ho planteja la Comissió Europea, facilitarà i estimularà la mobilitat de la població durant la temporada d'estiu.[6] La ràpida, tot i que breu, millora dels fluxos turístics durant els mesos de juliol i d'agost del 2020, en un context en què, malgrat el manteniment de les mesures de distanciament social, es permetia la mobilitat, també dóna suport a una recuperació potent del turisme quan es rebaixin les restriccions a la mobilitat a Europa.[7]

Considerant aquestes tres hipòtesis, i reconeixent que hi ha una gran incertesa sobre el nostre escenari, esperem que, el 2021, la despesa turística internacional es multipliqui per 2,3 en relació amb els nivells del 2020, la qual cosa la situaria el 45% per sota dels registres del 2019. Pel que fa a la despesa dels turistes domèstics, esperem que creixi el 30% anual i que se situï el 25% per sota del 2019 (el –45% el 2020). **Pel que fa a la temporada estival, les perspectives són relativament positives: esperem que la despesa internacional limiti la seva caiguda en relació amb l'estiu del 2019 fins al 27%, mentre que, en el cas del turisme domèstic, esperem que aquesta caiguda se situï en el 16%.**

6 La Comissió Europea ja ha fet una proposta legislativa per al passaport sanitari (*Digital Green Certificate*), que podria entrar en funcionament a partir del mes de juny.

7 El 2020, la despesa dels turistes domèstics va passar de caure el 70% interanual al juny al 13% a l'agost. Per la seva banda, els turistes francesos, que a l'agost podien viatjar a Espanya, tot i que sotmetent-se a una quarantena en tornar al seu país, van passar de caure el 95% interanual al juny al 60% a l'agost. En un context amb menys restriccions a Europa, esperem que el comportament dels fluxos turístics des de països emissors tradicionals (el 75% de la despesa total) s'acosti més a la situació del turisme domèstic del 2020 i se situï el 25% per sota del nivell del 2019 (el –77% el 2020).

Despesa turística a Espanya

Variació en relació amb el trimestre equivalent del 2019

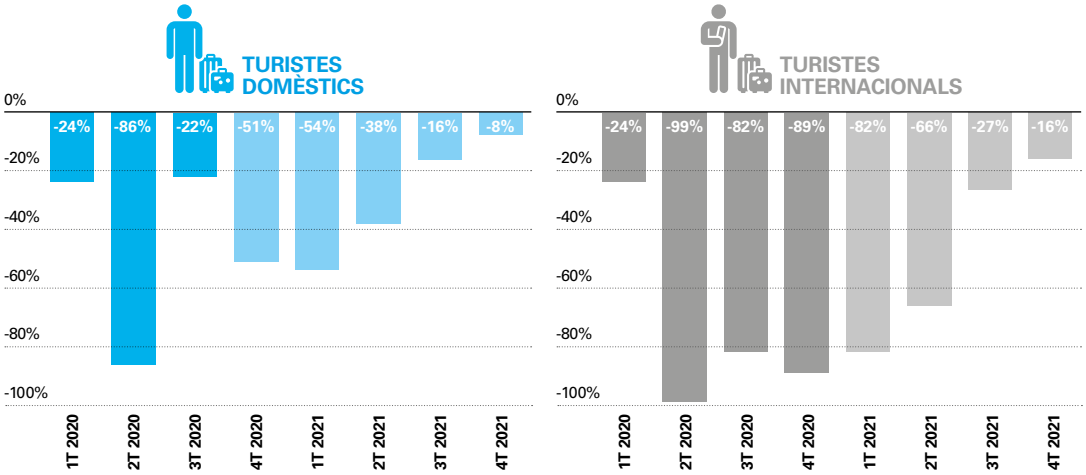

Nota: Previsions de despesa dels turistes domèstics i dels turistes internacionals a partir de l'octubre del 2020 i del febrer del 2021, respectivament.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Tenint en compte aquestes xifres de despesa, esperem que el PIB turístic se situï prop del 40% per sota del nivell pre-COVID del 2019, la qual cosa implicaria una recuperació del 80% en relació amb el 2020.[8] Aquesta recuperació contribuiria al creixement de l'economia espanyola en 1,9 p. p. de manera directa. De cara al 2022, encara hi ha molta incertesa associada, però l'evolució de la campanya de vacunació ens convida a continuar sent positius. Així, confiem que la immunitat de ramat de la població ens permeti assolir la normalització de la mobilitat de turistes a Espanya i a Europa. Això comportaria per al sector la recuperació d'uns nivells d'activitat encara per sota però més a la vora dels assolits el 2019, suficients, en tot cas, per tornar a assegurar la rendibilitat del teixit empresarial que conforma la indústria turística.

8 El PIB turístic és una mesura de l'activitat econòmica que genera l'activitat dels turistes a Espanya. Segons les dades de l'INE, el 2019, les activitats turístiques van generar al voltant del 12,4% del PIB nacional.

Evolució del PIB turístic a Espanya

Índex (100 = 2019)

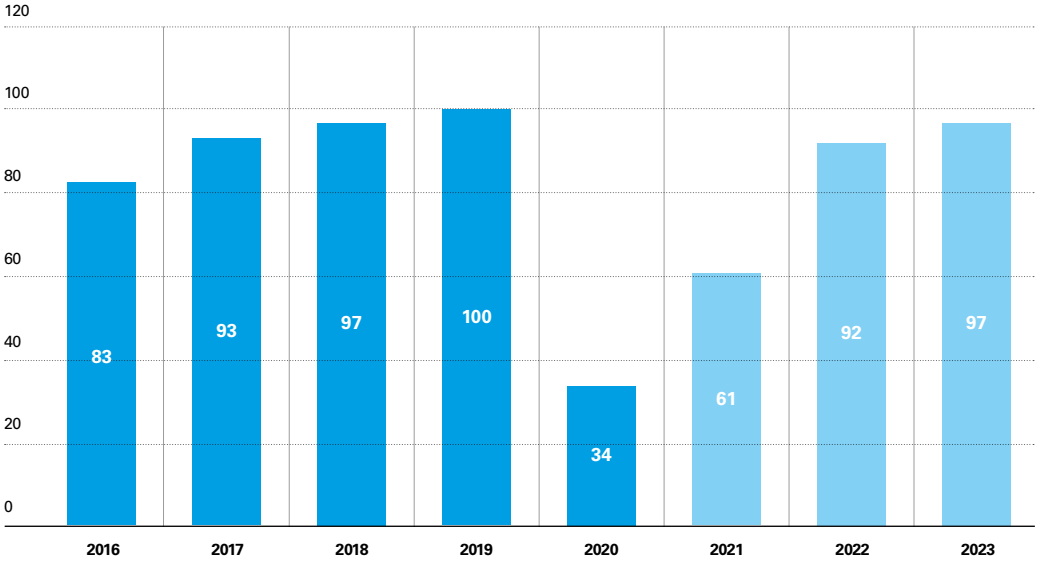

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Turisme

Els fons Next Generation EU seran importants a l'hora de sufragar les inversions en digitalització, en sostenibilitat i en la millora de les infraestructures, difícils d'assumir en l'actualitat per una indústria turística molt danyada

Malgrat que, a llarg termini, la sostenibilitat del sector està fora de dubtes, durant el període de recuperació gradual que encara tenim per davant, el paper de l'Administració pública serà crucial. Per aquest motiu, és important destacar el paper de la política econòmica en el conjunt del 2021, que s'haurà de continuar adaptant de manera efectiva i àgil. En aquest sentit, mentre no es consolidi la recuperació, **considerem que l'extensió dels ERTO és clau**. També serà important aprofitar la flexibilitat que poden aportar l'extensió dels ICO i l'ampliació dels seus períodes de carència. A més a més, **els ajuts directes que rebrà el sector seran de gran utilitat per facilitar la supervivència d'empreses que seran rendibles quan es recuperi la mobilitat**. Així, el paquet de 7.000 milions d'euros llançat pel Govern central i els fons disponibles per reforçar la solvència –els 10.000 milions gestionats per la SEPI més els 4.000 milions que acompanyen els ajuts directes en l'últim paquet– van en la direcció encertada. Finalment, el paper dels fons Next Generation EU (NGEU) també serà important a l'hora de sufragar les inversions en digitalització, en sostenibilitat i en la millora de les infraestructures, difícils d'assumir en l'actualitat per una indústria turística molt danyada, però que seran molt necessàries per sortir d'aquesta crisi mantenint el nostre estatus com a destinació turística més competitiva del món.

En conclusió

El 2020 ha estat un any molt dur per a la indústria turística, i l'inici del 2021 no ha estat més fàcil a causa de l'efecte de la tercera onada de COVID-19.

El control dels contagis, la vacunació de la població de risc i la posada en marxa del passaport sanitari europeu durant el segon trimestre de l'any haurien de donar suport a una recuperació ràpida de la indústria durant la segona meitat del 2021.

Les nostres previsions apunten al fet que el PIB turístic rebotarà el 80% enguany, de manera que l'activitat econòmica de la indústria turística se situarà al voltant del 40% per sota del nivell del 2019.

Esperem una recuperació forta en els propers anys, gràcies a la normalització de la mobilitat que comportarà la immunitat de ramat. El turisme continuarà sent un dels motors de l'economia espanyola.

Malgrat que la recuperació és a prop, el suport de la política econòmica continuarà sent fonamental a curt termini.

Noves alternatives

Turisme rural com a resposta a la COVID-19

Les destinacions rurals s'han revelat com les més atractives després de l'esclat de la pandèmia. Per als turistes que buscaven viatjar i mantenir el distanciament social durant l'estiu, els espais rurals van representar una gran alternativa, la qual cosa ha comportat que la pèrdua d'activitat turística a les regions menys urbanes d'Espanya hagi estat molt inferior a la de les destinacions més tradicionals de costa i a la de les ciutats. En aquest article utilitzem les tècniques d'anàlisi de *big data* per analitzar l'evolució dels pagaments amb targeta efectuats pels turistes domèstics i internacionals en funció de les característiques de les destinacions que van visitar. Els resultats confirmen la major resiliència de les destinacions turístiques rurals durant el 2020 i dibuixen unes perspectives positives per al turisme rural de cara al 2021.

El turisme rural s'ha revelat com una de les alternatives per als turistes domèstics i internacionals durant el 2020. Així, durant els mesos d'estiu, les regions amb gran presència d'agroturismes, com Astúries, Cantàbria i Navarra, van registrar caigudes menys intenses en el nombre de pernoctacions de turistes domèstics, mentre que les que més patien eren la Comunitat de Madrid i Barcelona, principals destinacions urbanes. En efecte, les pernoctacions en allotjaments de turisme rural amb prou feines van caure en els mesos de juliol i d'agost, en concret el 12% interanual, mentre que el total d'allotjaments turístics va registrar un descens del 60% interanual.

No obstant això, les dades de pernoctacions que ens ofereix l'INE només ens permeten fer una anàlisi de la mobilitat dels turistes, de manera que no podem valorar els probables canvis en la forma de consumir dels turistes durant el 2020. Per poder fer una anàlisi més àmplia, utilitzem les dades dels pagaments amb targeta i de les retirades d'efectiu als TPV i als caixers de CaixaBank. En concret, ens centrem en els pagaments que van efectuar les targetes dels turistes i eliminem de la mostra la despesa efectuada pels consumidors locals.[9] D'altra banda, elaborem una classificació de tots els municipis d'Espanya segons siguin urbans, rurals o costaners,[10] amb la finalitat d'analitzar la despesa que van realitzar els turistes a les diferents destinacions.

Utilitzem la metodologia *big data* per analitzar les dades dels pagaments amb targeta efectuats pels turistes en destinacions rurals

9 Per identificar la despesa dels turistes internacionals, s'utilitzen els pagaments i les retirades d'efectiu de targetes emeses per entitats estrangeres. Per al cas dels turistes domèstics, s'utilitzen els pagaments i les retirades d'efectiu amb targetes emeses per entitats espanyoles fora del lloc habitual de residència. El resultat s'ajusta utilitzant una mesura de penetració dels TPV de CaixaBank per equilibrar la mostra entre regions amb una presència dispar de CaixaBank.

10 Es classifiquen com a destinacions costaneres tots aquells municipis, urbans i rurals, que tinguin línia de costa. Es classifiquen com a municipis rurals tots els municipis no costaners de menys de 30.000 habitants o menys de 100 habitants per km². Els municipis no costaners restants es classifiquen com a municipis urbans.

Turisme

Distribució del turisme en funció de la destinació

Segons aquesta anàlisi, el turisme rural va mobilitzar al voltant del 10% de la despesa turística total el 2019, de la qual només 3 p. p. van ser deguts a la despesa de turistes internacionals. El 2020, per la seva banda, el millor comportament del turisme rural en relació amb la resta del sector va incrementar el seu pes fins al 14% del total. Es tracta d'una porció apreciable de la despesa total, coherent amb el percentatge de població que resideix als municipis rurals, que també és del 14%. Tal com s'observa al gràfic següent, el turisme en municipis de costa, que podríem qualificar com les destinacions més tradicionals de la indústria turística, va representar el 58% de la despesa total el 2020. A més de ser el que més pes va tenir, també va ser el que més proporció d'estrangers va atreure l'any passat, amb el 55% de la despesa en destinacions costaneres efectuada amb targetes estrangeres. Finalment, les destinacions turístiques urbanes van mobilitzar el 28% de la despesa turística total el 2020.

Despesa turística en funció del tipus de municipi

% sobre la despesa turística total

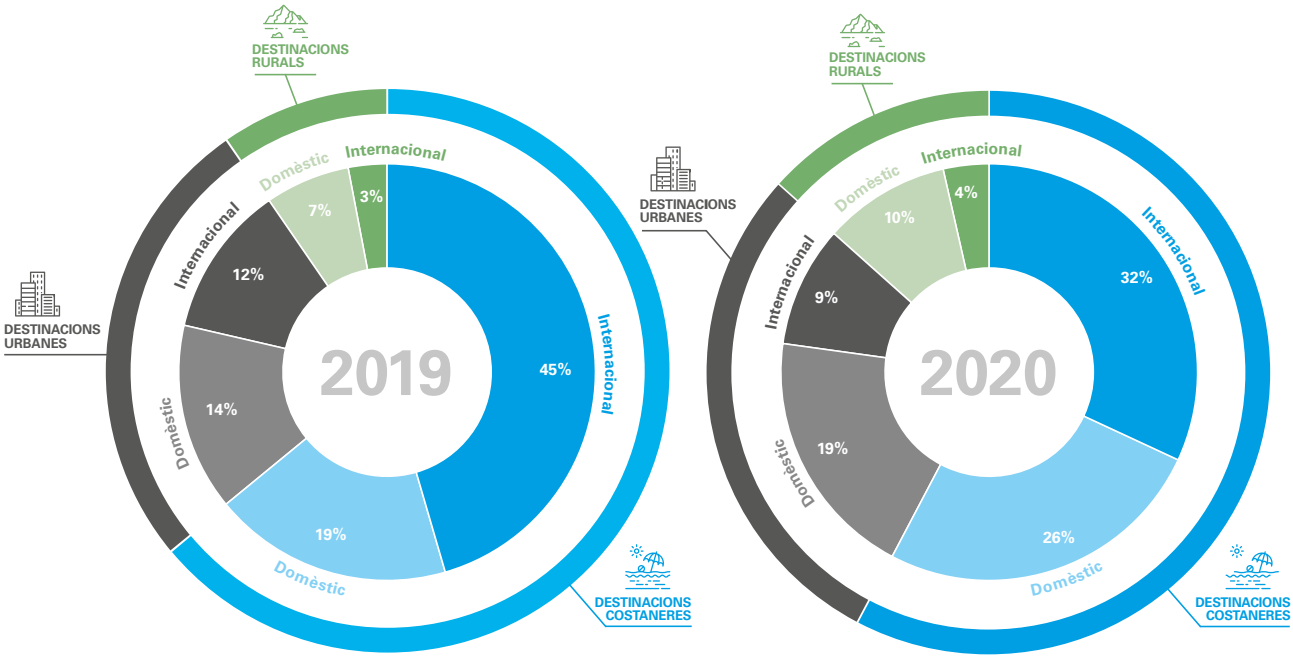

Notes: Despesa de targetes emeses per entitats estrangeres (turistes internacionals) i despesa de targetes emeses per entitats espanyoles fora del lloc habitual de residència (turistes domèstics) registrades als TPV de CaixaBank. Per identificar els municipis urbans, rurals i costaners, es classifiquen en funció de la proximitat al mar i de les característiques demogràfiques (població i densitat).
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

El turisme rural va mobilitzar al voltant del 10% de la despesa turística total el 2019. El 2020, el comportament més positiu del turisme rural en relació amb la resta del sector va incrementar el seu pes fins al 14%

Despesa turística en funció de la destinació

Si observem l'evolució de la despesa turística durant l'any 2020, la despesa efectuada per tots els turistes (domèstics i internacionals), identificada mitjançant els pagaments amb targeta i les retirades d'efectiu als TPV i als caixers de CaixaBank, va recular el 51% el 2020.[11] Si ens fixem en les diferents destinacions, la despesa turística a les ciutats va caure el 46% anual i la despesa turística a les destinacions de costa, el 56%. En canvi, la despesa turística a les destinacions rurals va recular considerablement menys (el 31% anual), gràcies a una recuperació molt més ràpida durant els mesos de desescalada i al fet que va mantenir un major atractiu en el context de distanciament social durant els mesos d'estiu i inici de la tardor.

Tal com es pot observar al gràfic següent, al gener d'enguany, últim mes per al qual disposem d'aquest desglossament detallat en el moment de tancar aquest article, les caigudes en la despesa turística són molt similars a totes les destinacions: entre el 51% i el 58% interanual. Això és degut al fet que les restriccions a la mobilitat han afectat les comunitats autònomes d'una manera similar durant la segona i la tercera onades, ja que s'ha prohibit en molts casos el moviment intercomunitari (o, fins i tot, dins la mateixa comunitat) i, per tant, s'ha impedit el canvi de comunitat autònoma per fer turisme.

(11) La caiguda de la despesa turística que capturem als TPV de CaixaBank és inferior a la publicada per l'INE. Així, la despesa turística total publicada per l'INE entre el gener i el setembre del 2020 (a l'hora de tancar aquest informe, encara no hi havia dades del turisme domèstic per al 4T) va caure el 67,0% interanual, mentre que el de CaixaBank va caure el 50,5% interanual. En aquest sentit, la nostra mesura està afectada per l'evolució a l'alça de la utilització de targetes com a mitjà de pagament després de l'esclat de la pandèmia. Addicionalment, pot haver-hi diferències de mesura pel fet que, mitjançant els TPV de CaixaBank, no capturem la despesa efectuada en origen ni els pagaments fets amb efectiu no retirat als caixers del lloc de destinació, mentre que l'INE sí que ho reflecteix a les enquestes Egatur i Familitur.

Turisme

Despesa turística en funció del tipus de municipi

Variació interanual

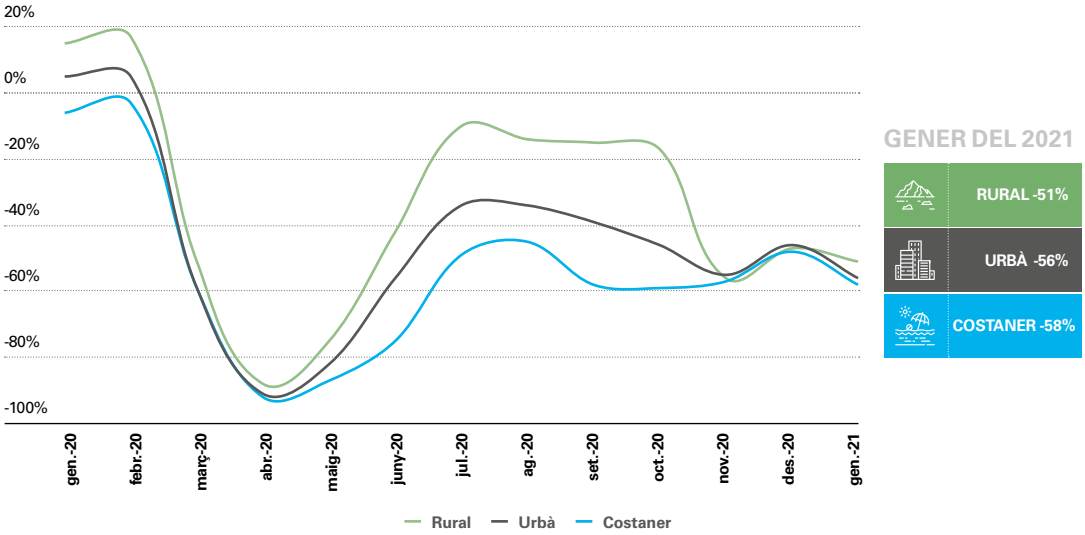

Notes: Despesa de targetes emeses per entitats estrangeres (turistes internacionals) i despesa de targetes emeses per entitats espanyoles fora del lloc habitual de residència (turistes domèstics) registrades als TPV de CaixaBank. Per identificar els municipis urbans, rurals i costaners, es classifiquen en funció de la proximitat al mar i de les característiques demogràfiques (població i densitat).
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

Pes del turisme rural a Espanya

La major resiliència de les destinacions rurals durant el 2020 no va ser suficient per esmorteir el profund impacte de la COVID-19 sobre el sector turístic espanyol, a causa del seu reduït pes dins la indústria turística i del fet que les caigudes de turistes a les destinacions rurals també van ser apreciables. Malgrat això, sí que ha tingut un paper molt rellevant pel que fa a l'abast geogràfic del xoc. Tot i que, el 2020, el pes del turisme rural va representar el 14% del total, 15 províncies espanyoles van registrar més del 40% de la despesa turística en municipis rurals. En aquestes províncies més dependents del turisme rural, la despesa turística total va caure el 33% anual, 17 p. p. menys que en la mitjana d'Espanya. Per la seva banda, les regions predominantment urbanes i costaneres han patit més el xoc que ha representat la COVID-19. A les nou províncies amb menys del 5% de turisme rural, la despesa turística va caure el 60% (9 p. p. per damunt de la mitjana d'Espanya).

15 províncies espanyoles van registrar el 2020 més del 40% de la despesa turística en municipis rurals. En aquestes províncies més dependents del turisme rural, la despesa turística total va caure el 33% anual, 17 p. p. per sota de la mitjana d'Espanya

Pes del turisme rural a Espanya

Despesa turística en municipis no urbans en relació amb la despesa turística total

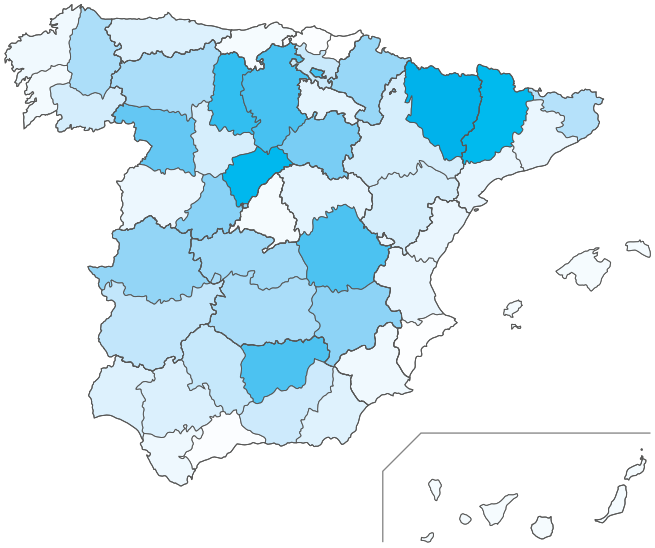

Espanya 14%

Andalusia	Jaén	63%
	Còrdova	26%
	Granada	23%
	Sevilla	17%
	Huelva	16%
	Almeria	15%
	Cadis	8%
	Màlaga	2%
Aragó	Osca	79%
	Terol	67%
	Saragossa	19%
Balears	Balears	1%
Canàries	S. C. Tenerife	0%
	Las Palmas	0%
Cantàbria	Cantàbria	5%
Castella i Lleó	Segòvia	73%
	Palència	67%
	Burgos	64%
	Zamora	58%
	Sòria	53%
	Àvila	48%
	Salamanca	39%
	Lleó	37%
	Valladolid	19%
R. de Múrcia	Múrcia	7%

Castella-la Manxa	Conca	63%
	Albacete	47%
	Toledo	40%
	Ciudad Real	37%
	Guadalajara	13%
Catalunya	Lleida	71%
	Girona	33%
	Tarragona	10%
	Barcelona	5%
C. de Madrid	Madrid	5%
C. F. de Navarra	Navarra	43%
C. Valenciana	Castelló	10%
	València	10%
	Alacant	1%
Extremadura	Càceres	45%
	Badajoz	28%
Galícia	Lugo	36%
	Ourense	20%
	La Corunya	7%
	Pontevedra	6%
La Rioja	La Rioja	12%
País Basc	Àlaba	25%
	Biscaia	2%
	Guipúscoa	0%
P. de Astúries	Astúries	16%

Notes: Despesa de targetes emeses per entitats estrangeres (turistes internacionals) i despesa de targetes emeses per entitats espanyoles fora del lloc habitual de residència (turistes domèstics) registrades als TPV de CaixaBank. Per identificar els municipis urbans, rurals i costaners, es classifiquen en funció de la proximitat al mar i de les característiques demogràfiques (població i densitat).
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

Despesa turística en funció de la destinació i del tipus de negoci

En aquest sentit, si ens fixem en l'evolució de la despesa turística en funció de la destinació i del tipus de negoci, veiem que tots els tipus de comerços localitzats als municipis rurals han registrat caigudes inferiors en la facturació dels turistes internacionals i domèstics. En primer lloc, els allotjaments turístics –hotelers i extrahotelers– localitzats en municipis rurals van esquivar l'any 2020 molt menys colpejats per la crisi. Tal com es mostra a la taula següent, la despesa turística rural va caure el 44% anual, mentre que, a les ciutats i a les destinacions de costa, va patir caigudes anuals del 76% i del 79%, respectivament. S'observa una dinàmica similar en la despesa en hoteleria, un dels sectors que més pateix les conseqüències de la COVID-19 a les grans destinacions turístiques, amb caigudes de la despesa turística superiors al 55% anual en destinacions urbanes i de costa, mentre que, a les destinacions rurals, va caure el 27% anual. En qualsevol cas, cal esmentar que les caigudes de la despesa turística a les destinacions rurals, malgrat no ser tan extremes com a la resta de les destinacions, també han estat molt importants.

Si ens fixem en l'evolució de la despesa turística en funció de la destinació i del tipus de negoci, veiem que tots els tipus de comerços localitzats en municipis rurals han registrat caigudes inferiors en la facturació

Turisme

Evolució de la despesa turística el 2020 en funció del tipus de destinació i de la despesa

Variació anual

	Despesa turística total			Turistes domèstics			Turistes internacionals		
	Urbà	Costaner	Rural	Urbà	Costaner	Rural	Urbà	Costaner	Rural
TOTAL	-46%	-56%	-31%	-34%	-32%	-26%	-61%	-65%	-42%
Allotjaments	-76%	-79%	-44%	-55%	-47%	-32%	-84%	-84%	-66%
Hoteleria	-54%	-56%	-27%	-37%	-22%	-18%	-70%	-69%	-53%
Compres i oci	-58%	-63%	-38%	-40%	-36%	-30%	-68%	-69%	-44%
Resta	-37%	-46%	-29%	-31%	-31%	-27%	-48%	-55%	-35%

Notes: Despesa de targetes emeses per entitats estrangeres (turistes internacionals) i despesa de targetes emeses per entitats espanyoles fora del lloc habitual de residència (turistes domèstics) registrades als TPV de CaixaBank. Per identificar els municipis urbans, rurals i costaners, es classifiquen en funció de la proximitat al mar i de les característiques demogràfiques (població i densitat).
Font: CaixaBank Research, a partir de dades internes.

En conclusió

Les dades internes de CaixaBank ens mostren que l'impacte de la COVID-19 sobre el turisme rural i sobre el turisme interior ha estat notable però més contingut que a la resta de destinacions. Ha predominat l'interès dels turistes per trobar destinacions descongestionades i tranquil·les, amb el turisme rural com a màxim exponent. De cara al 2021, el turisme rural també serà una de les forces motrius de la recuperació, gràcies al fet que el distanciament social no en limitarà tant el creixement durant els mesos més incipients del retorn a la normalitat en què la immunització de la població encara sigui incompleta.

A mitjà termini, la indústria turística post-COVID continuarà tenint els seus dos grans punts de suport en les destinacions de costa i urbanes. No obstant això, el paper de la COVID-19 com a accelerador de les tendències de canvi en l'economia podria ser un revulsiu perquè el turisme rural guanyi pes. En aquest sentit, les iniciatives que engloba el Pla de Recuperació Europeu (NGEU) per impulsar la digitalització i la modernització de l'oferta turística podrien repercutir de manera especial sobre les destinacions menys consolidades –entre elles les rurals– i permetre així que l'oferta turística a Espanya es diversifiqui i mantingui el seu avantatge competitiu en relació amb la resta de mercats internacionals.

Anàlisi del sector aeri

La necessitat d'alçar el vol el 2021

El transport aeri és un dels grans punts de suport de la cadena de valor del sector turístic. Per aquest motiu, i d'una manera similar a la de la resta del sector, ha patit una caiguda molt profunda de l'activitat el 2020 arran de la COVID-19. Les companyies aèries travessen una etapa que combina elevats costos de capital, per les seves grans estructures, i una falta gairebé total d'ingressos operatius. Les necessitats evidents de liquiditat de les aerolínies europees han empès alguns governs a injectar capital públic per evitar-ne el col·lapse. El 2021 es presenta com l'any d'inflexió que necessita el sector turístic: l'avanç de les campanyes de vacunació i l'aprovació de mesures com el passaport sanitari seran claus perquè el transport aeri inicii el camí cap a la recuperació i torni a ser un dels puntals del sector.

L'excel·lent evolució del turisme internacional a Espanya en els últims anys no es pot entendre sense la tasca de les companyies aèries, que van aconseguir incrementar la connectivitat entre destinacions a preus molt competitius. Tant és així que la despesa turística en transport de viatgers, en què destaca de manera aclaparadora el transport aeri, representa la gens menyspreable xifra de l'11,2% del total de la despesa turística, tal com es pot observar al gràfic següent. Atesa la importància del transport aeri per al turisme, no és d'estranyar que, durant la crisi actual, el sector de les aerolínies es trobi a l'epicentre de l'impacte econòmic causat per les mesures implementades per combatre l'avanç de la COVID-19 a tot el món.

Turisme

Consum turístic a Espanya en funció de la partida de despesa

% sobre el consum turístic

Distribució sectorial del consum turístic

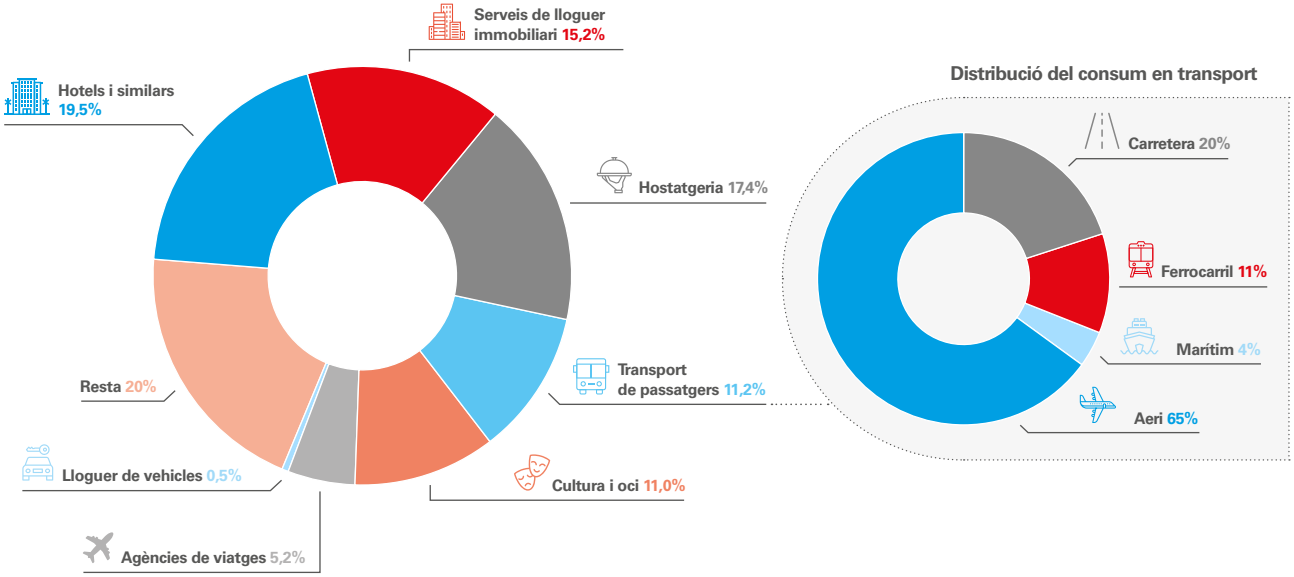

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Caiguda del trànsit aeri global

La situació actual de les companyies aèries a nivell global és demolidora. Al febrer del 2021, el 16% dels països tenien les fronteres tancades i el 65% aplicaven restriccions d'entrada selectives o quarantenes a l'arribada al país.[12] Aquest fet, en combinació amb l'enorme pes de les connexions internacionals al sector, ha comportat que, segons les dades de l'Official Airline Guide (OAG), al gener del 2021, el nombre de vols programats a escala mundial fos gairebé el 50% inferior al del gener del 2020. Per regions, observem que els països de la UE i, sobretot, el Regne Unit són els que presenten una situació més negativa, amb caigudes interanuals del 66% i del 83% al gener, respectivament. Per la seva banda, el mercat nord-americà, també molt colpejat per la COVID-19, presenta una caiguda del 44% al gener, encara molt elevada però molt inferior a la registrada pels països europeus, gràcies al suport del mercat domèstic. En una situació intermèdia trobem el Japó, Corea i Austràlia. En aquests països, el volum de vols domèstics s'ha recuperat relativament millor, però els vols internacionals presenten caigudes molt severes, ja que han controlat l'evolució de la pandèmia de manera extraordinària amb el manteniment de restriccions molt dures a les fronteres. La Xina és un cas a part, amb un mercat domèstic de transport aeri molt ampli i on, gràcies al baix nivell d'incidència de la COVID-19 al territori, s'ha aconseguit recuperar gairebé del tot el trànsit aeri.

12 D'acord amb l'indicador de controls fronterers de l'Oxford COVID-19 Government Response Tracker: https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/covid-19-government-response-tracker.

El transport de passatgers a la UE i al Regne Unit és el que presenta caigudes més grans de l'activitat

Vols programats

Variació interanual (%)

	2020												2021
	Gen.	Febr.	Març	Abr.	Maig	Juny	Jul.	Ag.	Set.	Oct.	Nov.	Des.	Gen.
Regne Unit	-4	-3	-23	-93	-94	-90	-80	-67	-65	-68	-82	-74	-83
UE	-1	1	-43	-89	-88	-81	-59	-49	-55	-58	-65	-62	-66
Emirats Àrabs	-2	-3	-23	-81	-79	-80	-70	-65	-63	-65	-63	-61	-61
Austràlia	-2	-3	-6	-85	-86	-83	-77	-76	-74	-71	-67	-46	-60
Corea del Sud	-2	-11	-49	-56	-49	-49	-48	-41	-46	-40	-41	-50	-56
Japó	3	-3	-16	-39	-46	-44	-37	-30	-37	-38	-36	-36	-49
EUA	3	2	0	-58	-73	-67	-51	-48	-47	-47	-43	-42	-44
Índia	3	7	9	-82	-60	-66	-53	-60	-56	-47	-44	-36	-32
Xina	5	-54	-39	-42	-28	-20	-17	-10	-5	0	-3	0	-13
GLOBAL	2	-8	-15	-66	-69	-64	-54	-48	-48	-46	-46	-44	-49

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'OAG.

Dins el mercat europeu, les caigudes són molt similars i profundes. Segons les dades d'EUROCONTROL, organisme que coordina les agències nacionals de controladors aeris del continent, al gener, tots els països de l'Europa occidental van patir caigudes interanuals entre el 55% i el 80% en el volum de vols comercials. Tal com es mostra al gràfic següent, els cinc principals mercats europeus (Espanya, Itàlia, Alemanya, França i el Regne Unit) van registrar, al final de gener, un volum de vols diaris molt similar al del final de juny. Es tracta d'un fet molt destacable, ja que cap d'aquests països va obrir les fronteres abans del 15 de juny.

Volum de vols a Europa

Arribades diàries als aeroports nacionals, mitjana de 14 dies

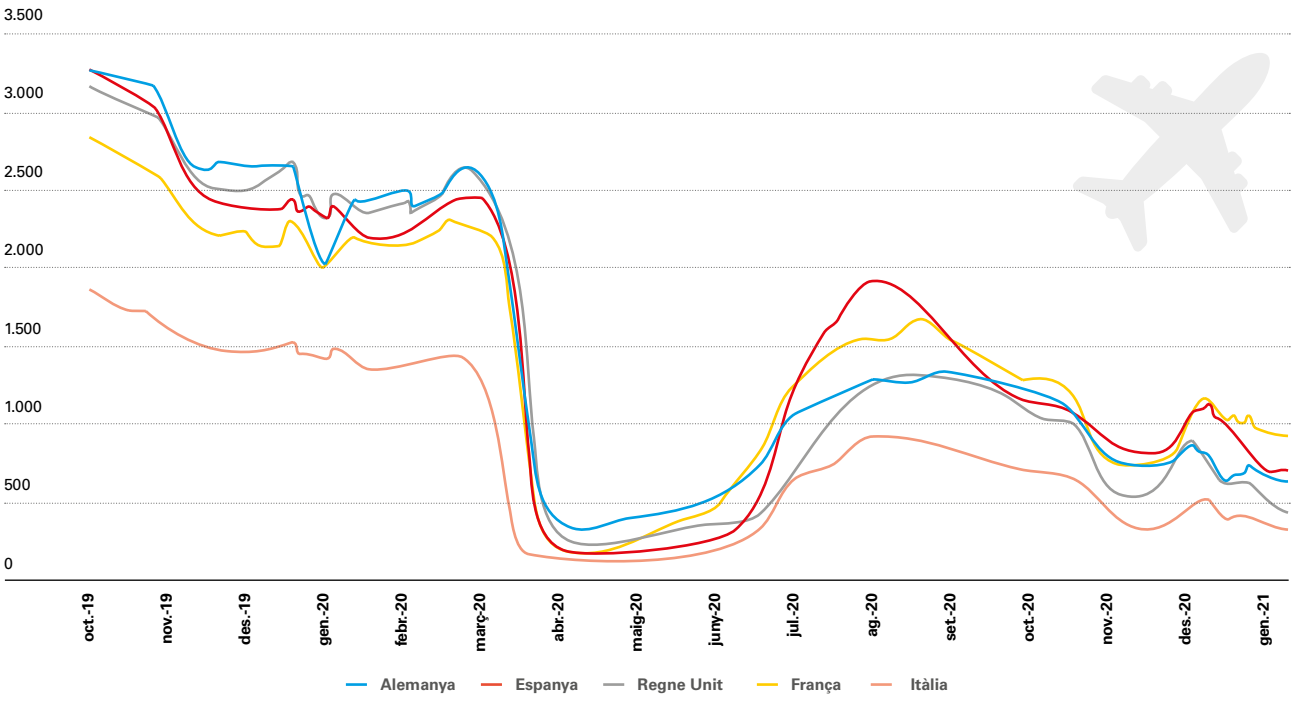

Font: CaixaBank Research, a partir de dades d'EUROCONTROL.

L'estat financer de la indústria aèria

Aquestes xifres tan pobres han empès la indústria aèria a una situació financera molt complexa. Les aerolínies tendeixen a ser empreses de gran estructura i amb un ús molt intensiu en capital físic, la qual cosa implica costos molt elevats i difícils d'ajustar a curt termini. A més a més, es tracta de companyies exposades a un alt nivell de competència. Per aquest motiu, operen amb marges petits i basen la seva rendibilitat en el manteniment d'una massa de clients àmplia i en taxes elevades d'ocupació dels avions. Segons les estimacions de l'Associació Internacional de Transport Aeri (IATA, per les sigles en anglès), els ingressos de la indústria haurien caigut el 66% el 2020, a causa de la caiguda del 80% en els ingressos per transport de passatgers i malgrat que els ingressos per transport de mercaderies van créixer el 17% anual. D'altra banda, els costos operatius –consum de combustible, logística, manteniment i costos salarials– es van reduir el 43% a causa de la conseqüent caiguda del nombre d'operacions i dels programes temporals de flexibilització de l'ocupació (a Espanya, els ERTO). En aquest context, les pèrdues van ser generalitzades, amb un marge de beneficis sobre vendes a escala global que va passar de l'11% el 2019 al –45% el 2020.[13]

13 El marge de benefici és la ràtio EBIT sobre els ingressos totals. El 2020, la combinació de l'entrada en pèrdues (numerador) i de la profunda caiguda dels ingressos (denominador) ha comportat ràtios negatives molt elevades.

La situació financera de la indústria aèria és molt complexa, a causa de la gran escassetat d'ingressos i de la dificultat d'ajustar els elevats costos fixos

En aquestes condicions, la indústria ha hagut de recórrer de manera extraordinària a instruments per incrementar la disposició de liquiditat i per captar capital. Segons les dades d'IATA, a partir dels balanços de les prop de 290 aerolínies adscrites, l'endeutament de la indústria va augmentar el 51,4% durant el 2020, mitjançant l'emissió de bons, els crèdits del sector bancari i els préstecs concedits pel sector públic.[14] Pel que fa al paper dels governs per donar suport a la sostenibilitat de les companyies aèries, a Europa, destaquen els casos d'Air France-KLM, que, al final d'abril, va rebre 11.000 milions d'euros en crèdits i en préstecs garantits dels governs de França i dels Països Baixos, i de Lufthansa, que va rebre una injecció de capital del Govern alemany de 9.000 milions d'euros al maig del 2020, de manera que va ampliar la seva participació en l'empresa fins al 25%. A Espanya també hem viscut el rescat de Globalia, matriu d'Air Europa, mitjançant dos préstecs convertibles en capital per valor de 475 milions d'euros concedits pel SEPI al final del mes d'octubre.

Aquesta situació també s'ha vist reflectida en les cotitzacions borsàries de les companyies aèries. Tal com s'observa al gràfic següent, la capitalització de les principals aerolínies d'Europa va patir caigudes superiors al 50% entre el març i el novembre. Només després de l'anunci de la vacuna, les cotitzacions han flexionat lleugerament a l'alça. Només Ryanair presenta una capitalització superior a la de l'1 de gener del 2020.

(14) IATA no ha publicat informació sobre la composició de la mostra d'aerolínies utilitzada, malgrat que és presumible que es tracti d'una mostra representativa. Les aerolínies de la mostra van incrementar el deute des dels 430.000 milions (MM) de dòlars fins als 651 MM, dels quals 78 MM obtinguts a través d'emissió de bons, 58 MM de préstecs del sector públic, 47 MM de préstecs comercials, 24 MM de garanties públiques de crèdit, i 14 MM d'impostos diferits.

Capitalització borsària de les principals aerolínies europees

Variació en relació amb l'1 de gener del 2020

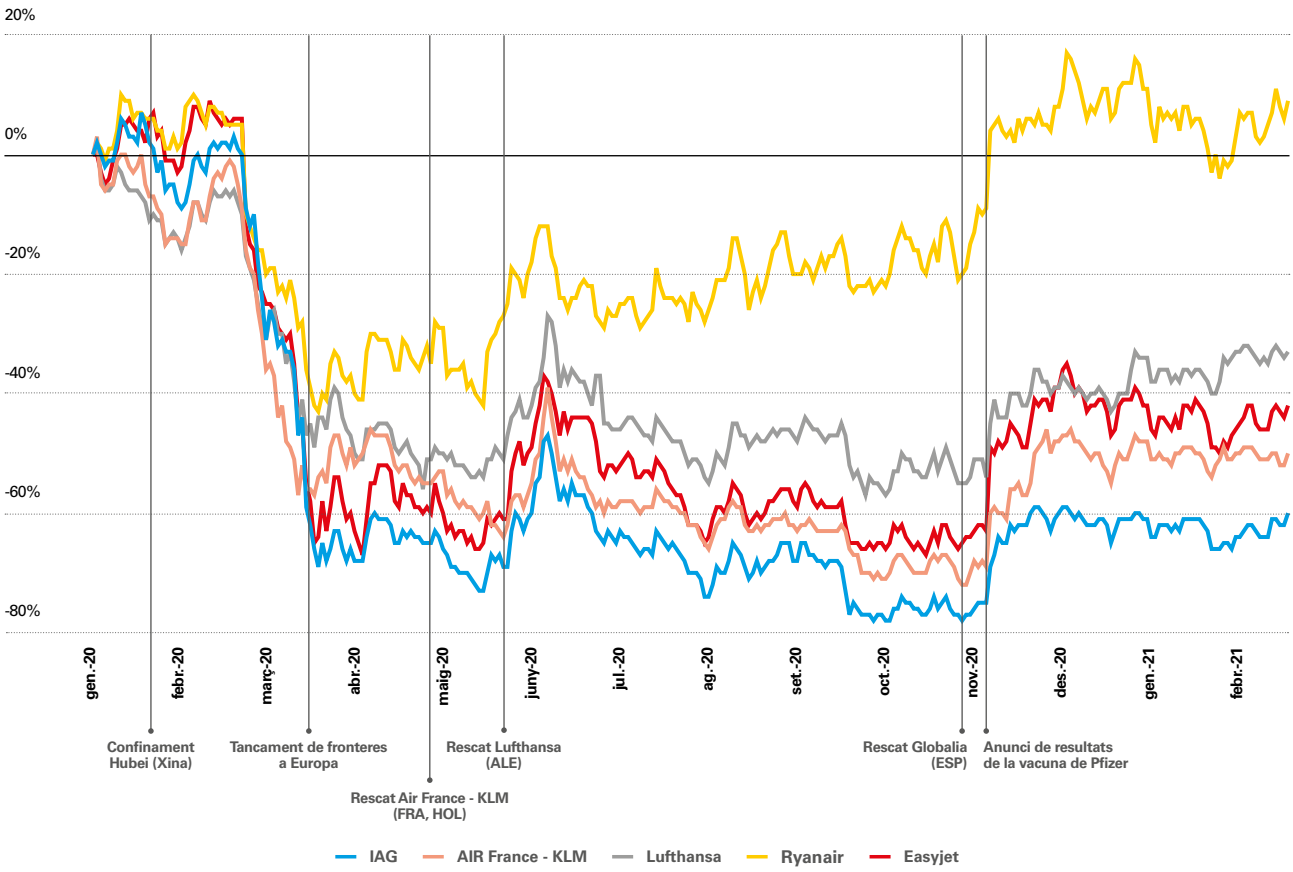

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de Thomson Reuters Datastream.

Turisme

Volum de vols als principals aeroports d'Espanya

Arribades

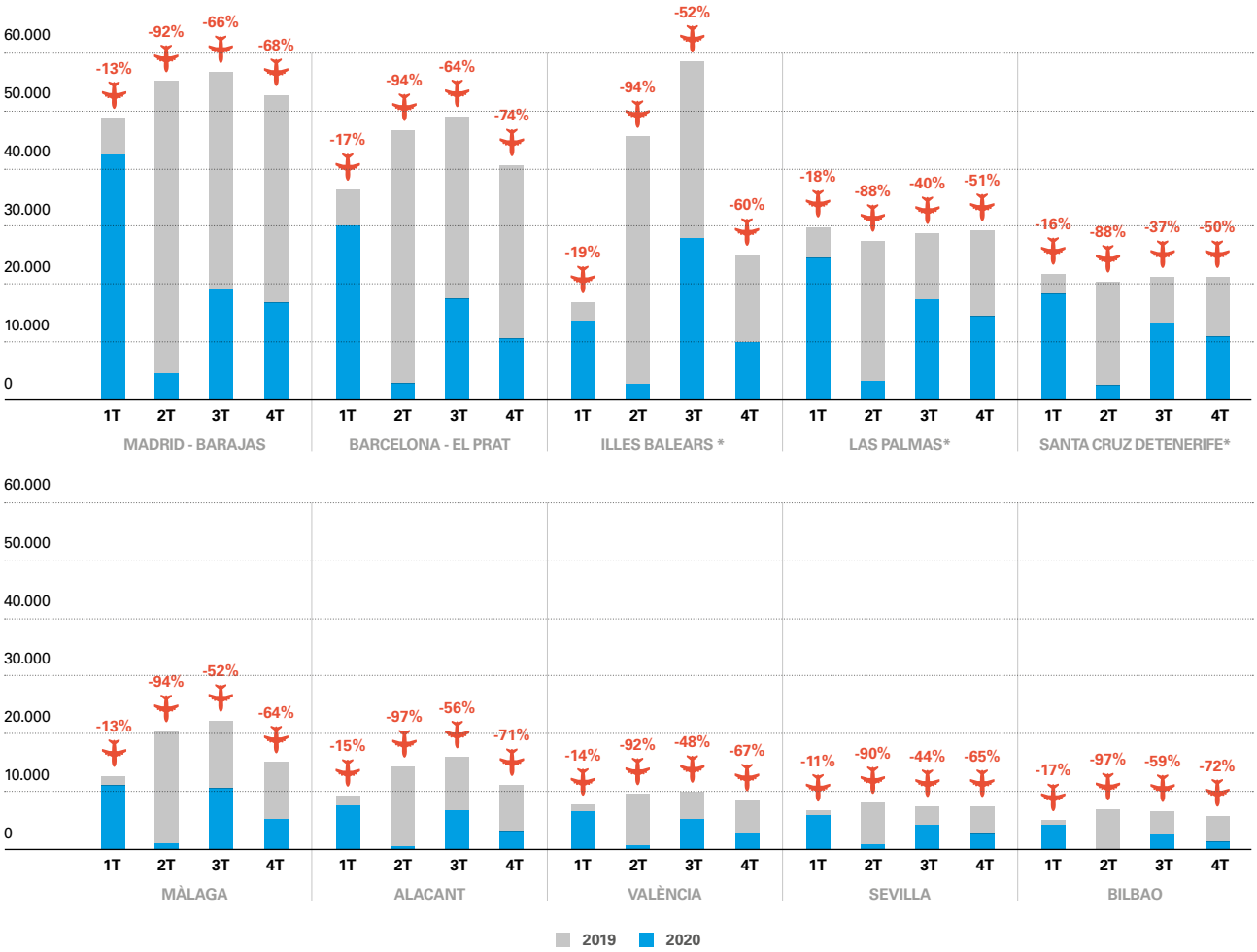

Nota: * Se sumen els principals aeroports provincials a les Balears (Palma, Eivissa), Las Palmas (Gran Canària, Lanzarote i Fuerteventura) i Santa Cruz deTenerife (Tenerife Nord i Sud, La Palma, El Hierro i La Gomera).
Font: CaixaBank, a partir de dades d'EUROCONTROL.

Mercat del transport aeri a Espanya

El cas de la indústria aèria a Espanya no és un cas singular. Igual que a la resta d'Europa, després de l'inici de la pandèmia al març del 2020, la mobilitat aèria de passatgers es va frenar en sec. Segons les dades del Ministeri de Transports, Mobilitat i Agenda Urbana, als aeroports espanyols, es va passar d'un volum de passatgers de 274 milions el 2019 a només 73 milions el 2020 (el –73% anual), la qual cosa va implicar una reculada a nivells similars als observats el 1990. A més a més, les xifres més recents no revelen una millora: al gener del 2021, el nombre de passatgers a Espanya va caure el 85% interanual.

Si ens fixem en l'evolució dels principals aeroports d'Espanya que mostrem al gràfic següent, es poden extreure tres conclusions: (i) les severes caigudes d'activitat s'imposen com a factor comú al conjunt d'Espanya; (ii) les destinacions preferides pels turistes domèstics han resistit relativament millor, i (iii) les Illes Canàries han tingut més èxit que les Balears a l'hora de captar demanda domèstica. Destaca el cas de Madrid, principal aeroport espanyol, gràcies al seu paper d'intercanviador entre vols internacionals i domèstics, que va registrar descensos superiors al 65% interanual en la segona meitat del 2020. Per la seva

banda, els aeroports de Barcelona i d'Alacant, situats en sengles destinacions il·lustres per al turisme internacional, han patit les caigudes més severes en l'últim trimestre del 2020. En canvi, aeroports com els de Sevilla i Bilbao, amb més pes dels vols domèstics, mostren caigudes també molt intenses, tot i que més moderades.

Espanya va passar d'un volum de passatgers als seus aeroports de 274 milions el 2019 a només 73 milions el 2020 (el –73%), la qual cosa va implicar una reculada a nivells similars als del 1990

En conclusió

Atesos els números comentats en aquest article, la situació de la indústria aèria és molt vulnerable. S'estima molt necessari que, el 2021, la mobilitat es comenci a recuperar perquè els ingressos recurrents tornin a fluir cap a les empreses del sector i evitar, així, una major reestructuració del sector. En aquest sentit, la recuperació, com no podia ser de cap altra manera, dependrà de l'efectivitat i de l'agilitat de la campanya de vacunació. La immunització de gairebé el 90% de la població de risc a Europa i l'aprovació d'un passaport sanitari que possibiliti la mobilitat de la població immune abans de la temporada alta seran les claus perquè aquest estiu canviï la tendència al sector.

Malgrat aquesta millora previsible, la indústria continuarà sota molta pressió. Segons **les previsions d'IATA, el 2021, els ingressos de les companyies aèries es mantindran** al voltant del 40% per sota dels nivells pre-COVID i continuaran tenint fluxos de caixa negatius fins al quart trimestre de l'any.

L'evolució de l'oferta

Turisme en rebaixes: el paper de l'ajust dels preus hotelers en la recuperació

El col·lapse del turisme a Espanya després de la irrupció de la COVID-19 ha empès la indústria turística a escometre grans ajustos en els preus. El sector hoteler ha estat el màxim exponent d'aquesta tendència: segons les dades de l'INE, el preu per habitació i dia que van cobrar els hotels a l'estiu del 2020 va ser el 16% inferior al de l'any anterior. No obstant això, no sembla que aquesta enorme rebaixa en els preus hagi jugat un paper determinant en la revitalització de la demanda d'algunes regions. El canvi de preferències a l'hora de viatjar que ha comportat la pandèmia ha propiciat que els turistes apostin per destinacions pròximes, familiars i poc congestionades i no donin tanta prioritat al preu i a l'efecte crida generat per la gran rebaixa de preus hotelers.

La llei de l'oferta i la demanda és molt clara: si la demanda disminueix i l'oferta es manté, els preus cauen; si l'oferta cau i la demanda es manté, els preus pugen. El 2020, vam assistir a un exercici en què es van donar els dos moviments. D'una banda, la demanda turística va caure amb força fins i tot durant els mesos d'estiu, quan les restriccions a la mobilitat i la taxa de contagis eren molt reduïdes. De l'altra, es van imposar fortes restriccions als aforaments a l'hoteleria, que van restringir de forma considerable el nombre de places turístiques disponibles als hotels i de clients als quals es podia donar servei als restaurants.

Segons la teoria econòmica, la restricció d'aforaments que vam viure durant la segona meitat del 2020 hauria d'haver limitat les rebaixes dels preus de molts establiments, però la caiguda de la demanda turística va ser tan imponent que la majoria d'empreses i de comerços que depenen d'alguna mesura del turisme van ajustar els preus amb l'esperança de revifar la demanda.[15]

La caiguda de la demanda turística va ser tan imponent el 2020 que la majoria d'empreses i de comerços que depenen del turisme van optar per ajustar els preus amb l'esperança de revifar la demanda

15 Cal tenir en compte que aquesta rebaixa de preus es va produir en un context en què van augmentar els costos per adaptar-se a les mesures de seguretat anti-COVID (els establiments van haver d'assumir, per exemple, les despeses en gel hidroalcohòlic, en mampares protectores, en increment de la neteja, en senyalització, etc.) i els costos fixos unitaris (a causa de les restriccions a l'aforament i de la caiguda de la facturació).

Els preus dels allotjaments turístics, els que més es van ajustar després del confinament

Segons les dades de l'índex de preus del consumidor (IPC), els preus dels allotjaments turístics, molt dependents de la demanda turística internacional, van ser els que més es van ajustar després del confinament que vam viure entre el març i el juny de l'any passat. Així, durant la segona meitat del 2020, els preus d'aquests negocis van caure, de mitjana, el 18% interanual. Per la seva banda, també es van observar grans ajustos en el preu dels vols internacionals i domèstics, amb caigudes interanuals del 14% i del 3%, respectivament, quelcom molt destacable en un sector on els marges ja eren molt ajustats abans de la pandèmia.[16] Finalment, cal considerar que no tots els comerços dependents del turisme van rebaixar els preus. Aquest va ser el cas dels comerços de restauració, que, malgrat patir una caiguda en la facturació, van ser capaços de substituir una part de la clientela de turistes per clients locals i van situar els preus, de mitjana, l'1% per damunt dels nivells del 2019.

16 Vegeu l'article «La necessitat d'alçar el vol el 2021», en aquest mateix informe.

Índex de preus del consumidor de béns i de serveis vinculats al turisme

Variació interanual, mitjanes de dos mesos

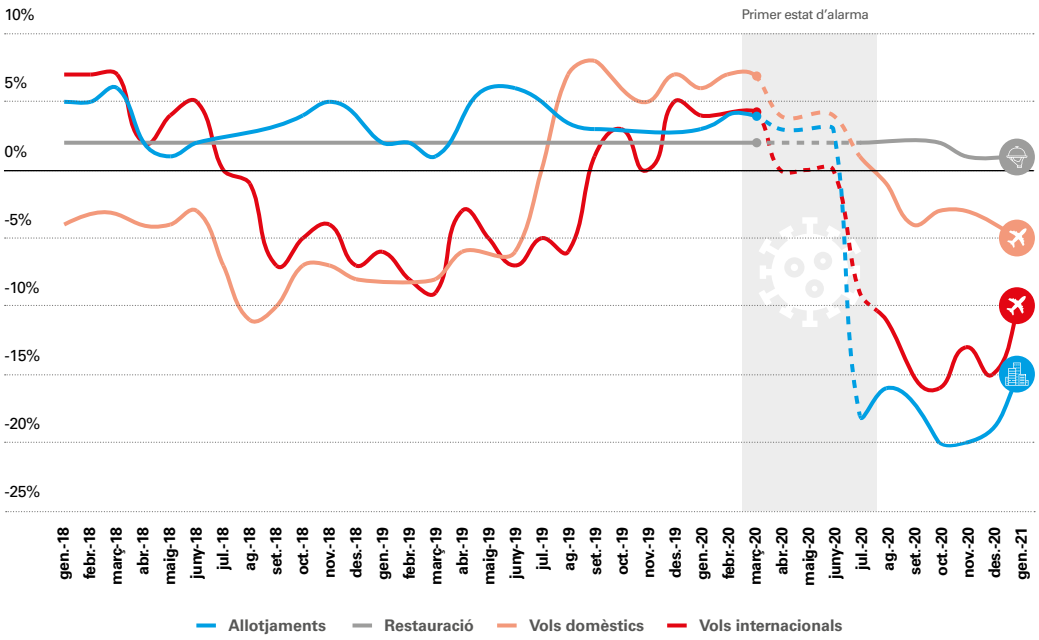

Nota: Durant el primer estat d'alarma, la informació recollida per l'INE dels preus d'alguns béns i serveis va ser molt incompleta, de manera que és possible que les dades entre l'abril i el juny no reflecteixin la realitat.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Diversitat a la indústria turística, diversitat en les caigudes dels preus

Les grans caigudes en els preus dels allotjaments turístics no van ser homogènies a Espanya, a causa de la diversitat existent dins la pròpia indústria turística. La composició de la demanda turística, els canvis de preferències dels turistes després de l'esclat de la pandèmia i les profundes diferències en el nivell de preus pre-COVID entre regions són alguns dels factors que ens ajuden a entendre com s'ha distribuït el xoc. Tal com s'observa al gràfic següent, les diferències en els preus hotelers entre comunitats autònomes (CA) són palpables. Un dels principals determinants d'aquestes diferències és el pes de la demanda internacional, que, tradicionalment, té un poder adquisitiu més alt, en relació amb el pes de la demanda turística domèstica, que prefereix destinacions amb un nivell de preus més moderat. Així, veiem com, a les Balears, una destinació eminentment internacional, la

tarifa mitjana diària per habitació (ADR, per les sigles en anglès) va ser de 123 euros durant els mesos d'estiu, mentre que, al Principat d'Astúries, una destinació amb una indústria turística molt més enfocada als turistes domèstics, va presentar un ADR de 70 euros, més del 40% per sota de l'ADR de les Balears.[17] Ateses aquestes diferències, cal esperar que les CA amb preus més alts, que, al seu torn, són les més urbanes i internacionals, siguin les que van escometre ajustos majors en els preus.

(17) Una part de les diferències en preus ve donada per la diversitat en la planta hotelera de cada regió en termes d'estrelles. En el cas esmentat, el pes dels hotels de 4 i de 5 estrelles a les Balears és del 53% i a Astúries, del 31%.

Pes de la demanda estrangera i preus hotelers a les CA el 2019

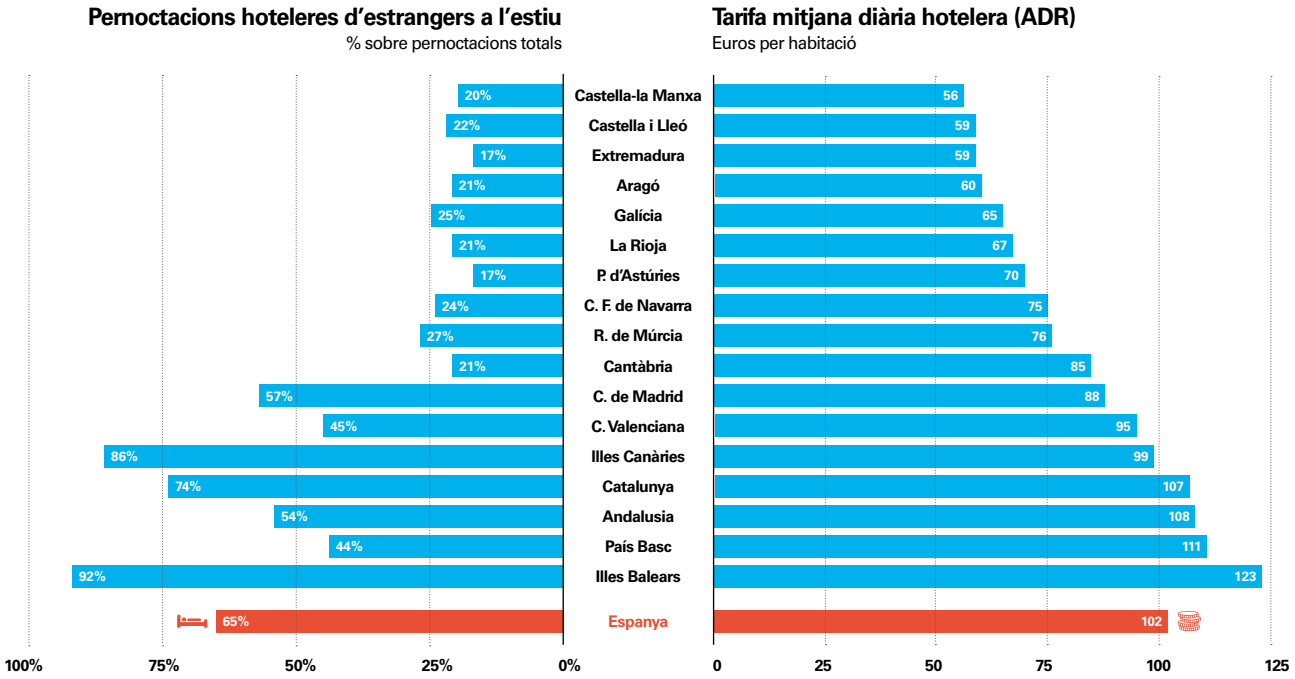

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

Així, les CA que van ajustar més els preus hotelers durant els mesos d'estiu del 2020 van ser Madrid (el –34,8% interanual), el País Basc (el –24,0%) i Catalunya (el –20,2%), on trobem les principals destinacions urbanes d'Espanya. Per la seva banda, a les Balears (el –5,1%) i a les Canàries (el –3,4%), dues destinacions que han patit relativament més, a causa de la dependència del turisme estranger, no es va optar per una estratègia tan agressiva. Finalment, a Astúries (el +6,0%), a Extremadura (el +1,2%) i a Aragó (el +0,8%), tres CA amb més pes del turisme rural de costa i d'interior –menys congestionat– i tradicionalment més dependents del turisme domèstic, no es va optar per una rebaixa de preus, ja que van aprofitar la seva major competitivitat en el context de distanciament social.

Caiguda dels preus hotelers en el 3T 2020

Variació interanual de l'ADR

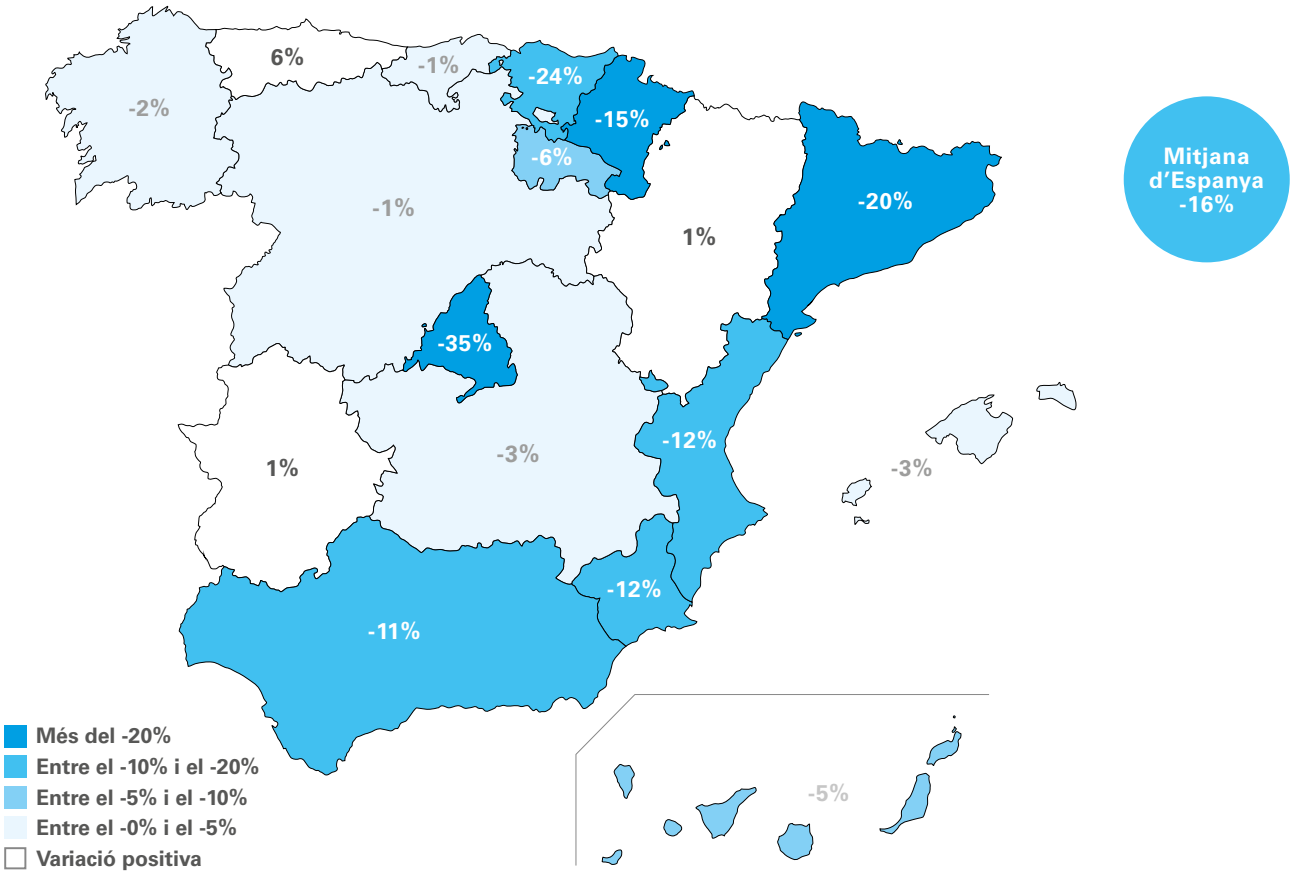

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE.

La rebaixa de preus va servir per atreure turistes?

Durant l'última dècada, la creixent demanda turística que ha rebut Espanya ha empès els preus del sector a l'alça any rere any. Malgrat això, la competitivitat en relació amb altres destinacions internacionals es va mantenir ferma, gràcies al fet que la indústria turística ha competit a nivell internacional a força de millorar la qualitat dels serveis que presta i ha capitalitzat al màxim el gran atractiu de la destinació (cultura, clima, hores de sol, etc.). Aquesta situació s'inverteix per complet el 2020. L'absència de turistes va esvair la pressió de la demanda sobre els preus i va empènyer l'oferta a efectuar grans ajustos en els preus buscant guanyar atractiu i incentivar el consum.

Segons les nostres estimacions, la demanda turística no va respondre als ajustos de preus durant l'any 2020

Una de les qüestions que aflora després de veure aquestes grans rebaixes de preus és si va ser una estratègia adequada que va permetre atreure una major part dels turistes que van viatjar per Espanya. Sobre el paper, atesa la caiguda de la demanda, va ser una estratègia natural, però, el 2020, la situació va ser tan singular que sorgeix el dubte de si realment les decisions dels turistes es van guiar sobretot pels preus. Una hipòtesi molt plausible és que els pocs turistes internacionals que van venir a Espanya i que no tenen un segon habitatge al país (és a dir, que es van allotjar en hotels, en apartaments turístics, en càmpings, etc.) van ser els turistes fidelitzats que, any rere any, trien la mateixa destinació a Espanya. Pel que fa als turistes domèstics, és probable que també prevalguessin les destinacions familiars i properes. En aquest cas, la relació entre demanda i preu va perdre intensitat el 2020, i les rebaixes en els preus no van ser tan efectives com calia esperar.

Per contrastar aquesta hipòtesi, realitzem una sèrie d'exercicis quantitatius per estimar la intensitat dels canals que relacionen els preus amb la demanda. En primer lloc, calculem la correlació entre les variacions anuals de l'ADR i les quotes de mercat dels turistes internacionals i domèstics a les CA. El resultat és una correlació gairebé nul·la, la qual cosa apunta al fet que les rebaixes de preus hotelers no van millorar el percentatge de turistes que va aconseguir atreure cada CA el 2020. En fer una anàlisi més sofisticada per tractar d'estimar l'elasticitat preu de la demanda, els resultats apunten en aquesta mateixa direcció. Tal com es pot observar al gràfic següent, segons les nostres estimacions, la demanda hotelera va ser molt inelàstica durant el 2020 i no va respondre de forma significativa als canvis en els preus que van proposar molts establiments hotelers. En canvi, estimem que la demanda hotelera sí que va ser elàstica entre el 2010 i el 2019, amb una elasticitat preu d'1,3, la qual cosa implica que una rebaixa dels preus hotelers de l'1% causava un increment de les pernoctacions turístiques de l'1,3%.[18] Això revela que les ofertes i les rebaixes en els preus sí que tenien un clar efecte crida abans de l'esclat de la pandèmia; no obstant això, les estimacions apunten al fet que, el 2020, no sembla que les rebaixes de preus que es van donar en algunes regions ajudessin de manera significativa a captar una major proporció de la baixa demanda turística.

18 L'elasticitat preu es correspon al coeficient β estimat utilitzant mínims quadrats en dues etapes en la següent regressió en logaritmes: $D_{i,t} = \alpha+\beta P_{i,t}+\vartheta X_{i,t}+\delta_i+\zeta_t+\varepsilon_{i,t}$, on $D_{i,t}$ són les pernoctacions hoteleres a la província i en el mes t $P_{i,t}$ és l'ADR hoteler instrumentat utilitzant els costos laborals unitaris; $X_{i,t}$ una matriu de variables de control i on les variables δ_i i ζ_t són els efectes fixos temporals i regionals no observables. S'utilitzen dues mostres de dades de panell a nivell de província, una entre el 1T 2010 i el 4T 2019 i una altra entre el 1T 2020 i el 4T 2020.

Efecte d'una rebaixa de l'1% en els preus hotelers sobre les pernoctacions

Variació (%)

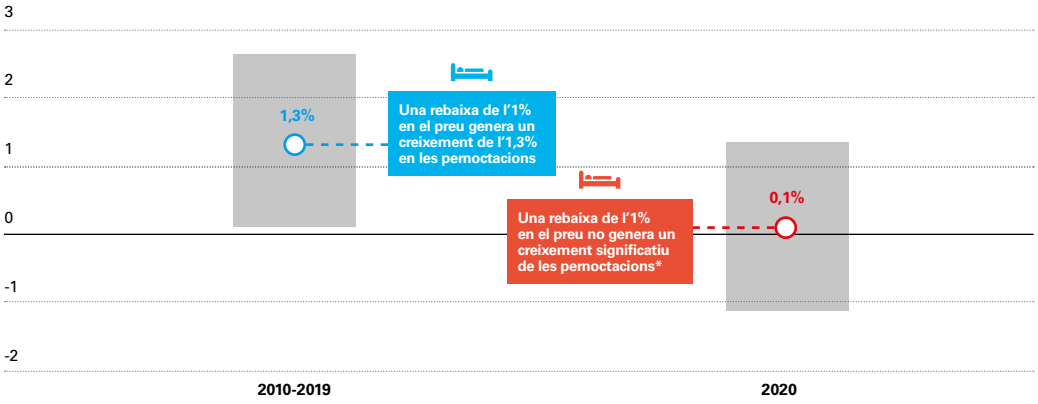

Nota: L'àrea ombrejada mostra un interval de confiança del 95%. (*) Es tracta d'un efecte no significatiu, ja que l'interval de confiança comprèn valors positius i negatius. Per aquest motiu, es pot dir que l'efecte és estadísticament igual a 0. Per a més detalls sobre la metodologia, vegeu la nota a peu de pàgina 18 en aquest article.
Font: CaixaBank Research.

En conclusió

El col·lapse del turisme a Espanya després de la irrupció de la COVID-19 ha empès la indústria turística a escometre grans ajustos en els preus. El sector hoteler ha estat el màxim exponent d'aquesta tendència i, en algunes regions d'Espanya, ha dut a terme una estratègia de preus molt agressiva per tractar de captar la major proporció possible de la poca demanda turística de l'any passat. Malgrat això, a causa dels canvis en la manera de fer turisme que vivim el 2020, l'estratègia de rebaixa de preus s'ha revelat poc efectiva i, a les regions on més s'han ajustat els preus, el guany ha estat mínim. Més enllà del preu, tot sembla indicar que els turistes han considerat altres factors, com la proximitat i haver visitat la destinació amb anterioritat.

Malgrat tot, de cara al 2021, és probable que els preus es mantinguin ajustats, ja que, a l'estiu, la recuperació del turisme encara serà parcial i hi ha una necessitat enorme de captar demanda per part de les empreses més vinculades al turisme. La major seguretat a l'hora de viatjar, gràcies al fet que una part de la població estarà vacunada, pot fer que, enguany, l'estratègia d'ajust de preus sigui més efectiva. Per confirmar-ho, només cal esperar i, mentrestant, aprofitar l'entorn de preus baixos per reactivar el turisme en primera persona.

Turisme

Principals indicadors del sector turístic

Percentatge de variació en relació amb el mateix període de l'any anterior, llevat que s'indiqui el contrari

	Mitjana 2000-2007[1]	Mitjana 2008-2014[2]	Mitjana 2015-2019[3]	Mitjana 2020	2021[4]	Tendència[5]	Data de l'última dada
Indicadors d'activitat							
PIB total	3,4	-1,3	2,6	-10,8	-10,8		4T 2020
PIB turístic	1,7	-0,7	4,6	-65,8	-		2020
Mercat laboral							
Afiliats total	3,5	-2,3	4,1	-2,2	1,4		març-21
Afiliats al sector turístic	4,4	-1,0	4,0	-10,1	-8,9		feb-21
Serveis d'allotjament	4,9	-0,8	4,9	-19,2	-19,2		feb-21
Serveis de menjars i begudes	4,6	0,9	4,0	-11,1	-12,6		feb-21
Agències de viatges/operadors turístics	5,6	-2,8	5,7	-10,6	-7,4		feb-21
Altres serveis turístics	4,1	-3,1	3,6	-5,7	-1,7		feb-21
Balança de pagaments							
Ingressos per turisme (% del PIB)	4,7	4,6	5,6	1,4	-		4T 2020
Pagaments per turisme (% del PIB)	1,2	1,2	1,7	0,7	-		4T 2020
Saldo turístic (% del PIB)	3,6	3,4	3,9	0,8	-		4T 2020
Indicadors de demanda turística							
Turisme internacional							
Nombre de turistes internacionals	3,8	2,2	5,2	-77,3	-93,6		feb-21
Procedència: Regne Unit	-	4,6	3,5	-82,5	-98,4		feb-21
Procedència: Alemanya	-	5,7	1,6	-78,5	-93,1		feb-21
Procedència: França	-	11,1	1,4	-65,1	-87,4		feb-21
Procedència: Itàlia	-	14,1	4,8	-79,0	-92,4		feb-21
Procedència: Estats Units	-	1,2	15,8	-87,8	-95,7		feb-21
Procedència: Resta d'Europa	-	-	7,6	-77,4	-92,2		feb-21
Procedència: Fora d'Europa	-	-	13,0	-79,4	-96,0		feb-21
Despesa total dels turistes internacionals	5,4	3,3	6,8	-78,6	-93,2		feb-21
Durada mitjana (dies)	-	-	7,6	6,6	9,6		feb-21
Despesa mitjana diària per persona (€)	-	-	141,7	103,3	118,0		feb-21
Turisme domèstic							
Pernoctacions	-	-	1,0	-37,9	-		des.-20
Durada mitjana (dies)	-	-	3,9	4,5	-		des.-20
Despesa mitjana diària per persona (€)	-	-	62,2	45,8	-		des.-20
Indicadors d'oferta hotelera							
Nombre de places hoteleres ofertes	3,3	1,2	1,3	-51,5	-51,8		feb-21
Categoria: 4 o 5 estrelles	9,7	3,6	3,0	-49,2	-54,2		feb-21
Resta de categories	0,2	-0,8	-0,4	-4,3	-49,1		feb-21
Grau d'ocupació hotelera (punts percentuals)	-0,4	0,2	1,2	-32,0	-34,3		feb-21
Categoria: 4 o 5 estrelles	-0,6	0,6	0,7	-35,9	-39,3		feb-21
Resta de categories	-0,5	-0,5	1,4	-27,4	-28,2		feb-21
Tarifa mitjana diària (ADR6)	-	0,2	4,1	-29,0	-28,7		feb-21
Categoria: 4 o 5 estrelles	-	-0,8	4,1	-25,9	-25,0		feb-21
Resta de categories	-	0,4	3,2	-32,2	-31,2		feb-21
Ingressos per habitació disponible (RevPAR7)	-	0,6	6,9	-60,2	-61,6		feb-21
Categoria: 4 o 5 estrelles	-	0,4	5,6	-60,2	-61,7		feb-21
Resta de categories	-	-1,3	7,6	-58,1	-59,7		feb-21

Notes: 1. Per als indicadors nombre de turistes internacionals i despesa total dels turistes internacionals, la mitjana correspon al 2004-2007. 2. Per als indicadors nombre de turistes internacionals per procedència, la mitjana correspon al 2013-2014. 3. Per a l'indicador pernoctacions domèstiques, la mitjana correspon al 2016-2017. 4. Última dada disponible per a l'any 2021. 5. El sol indica un creixement superior a la mitjana 2015-2017 menys un quart de desviació estàndard; el sol amb núvol indica un creixement superior a la mitjana 2015-2017 menys una desviació estàndard; el núvol indica un creixement negatiu o un creixement superior a la mitjana del 2015-2017 menys dues desviacions estàndard, i la pluja indica un creixement inferior a la mitjana 2015-2017 menys dues desviacions estàndard. 6. ADR indica *average daily rate*. 7. RevPAR indica *revenue per available room*.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de l'INE i del Banc d'Espanya.

CaixaBank Research

L'*Informe Sectorial i la resta de publicacions de CaixaBank Research estan disponibles a la web:* www.caixabankresearch.com. Mitjançant els nostres estudis, intentem estimular el debat i l'intercanvi d'opinions entre tots els sectors de la societat i afavorir la divulgació dels temes clau de l'entorn socioeconòmic del nostre temps.

INFORME MENSUAL
Anàlisi de la conjuntura econòmica espanyola, portuguesa, europea i internacional i de l'evolució dels mercats financers, amb articles especialitzats sobre temes clau de l'actualitat.

IS IMMOBILIARI
Seguiment semestral del sector immobiliari espanyol, a partir de l'anàlisi dels principals indicadors econòmics i del *big data.*

IS AGROALIMENTARI
Seguiment semestral del sector agroalimentari espanyol, a partir de l'anàlisi dels principals indicadors econòmics i del *big data.*

COL·LECCIÓ COMUNITATS AUTÒNOMES
Diagnòstic estratègic que pretén contribuir a un millor coneixement de la complexa realitat econòmico-territorial d'Espanya.

ICIE 2019
Índex que classifica 67 països en funció del seu potencial d'internacionalització des de la perspectiva de les empreses espanyoles.

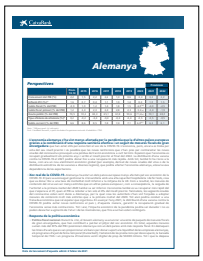

FITXES PAÍS
Anàlisi detallada de 30 països avançats, emergents i en desenvolupament.

POLS ECONÒMIC
Informe que analitza i interpreta els indicadors econòmics més rellevants publicats durant els set últims dies.

www.caixabankresearch.com research@caixabank.com @CABK_Research Newsletter

L'*Informe Sectorial* és una publicació de CaixaBank Research que conté informacions i opinions procedents de fonts que considerem fiables. Aquest document té un propòsit merament informatiu, de manera que CaixaBank no es fa responsable en cap cas de l'ús que se'n pugui fer. Les opinions i les estimacions són pròpies de CaixaBank i poden estar subjectes a canvis sense notificació prèvia. Es permet la reproducció parcial de l'Informe Sectorial sempre que se citi la font de manera adequada i sigui remesa una còpia a l'editor.

© CaixaBank, S.A., 2021

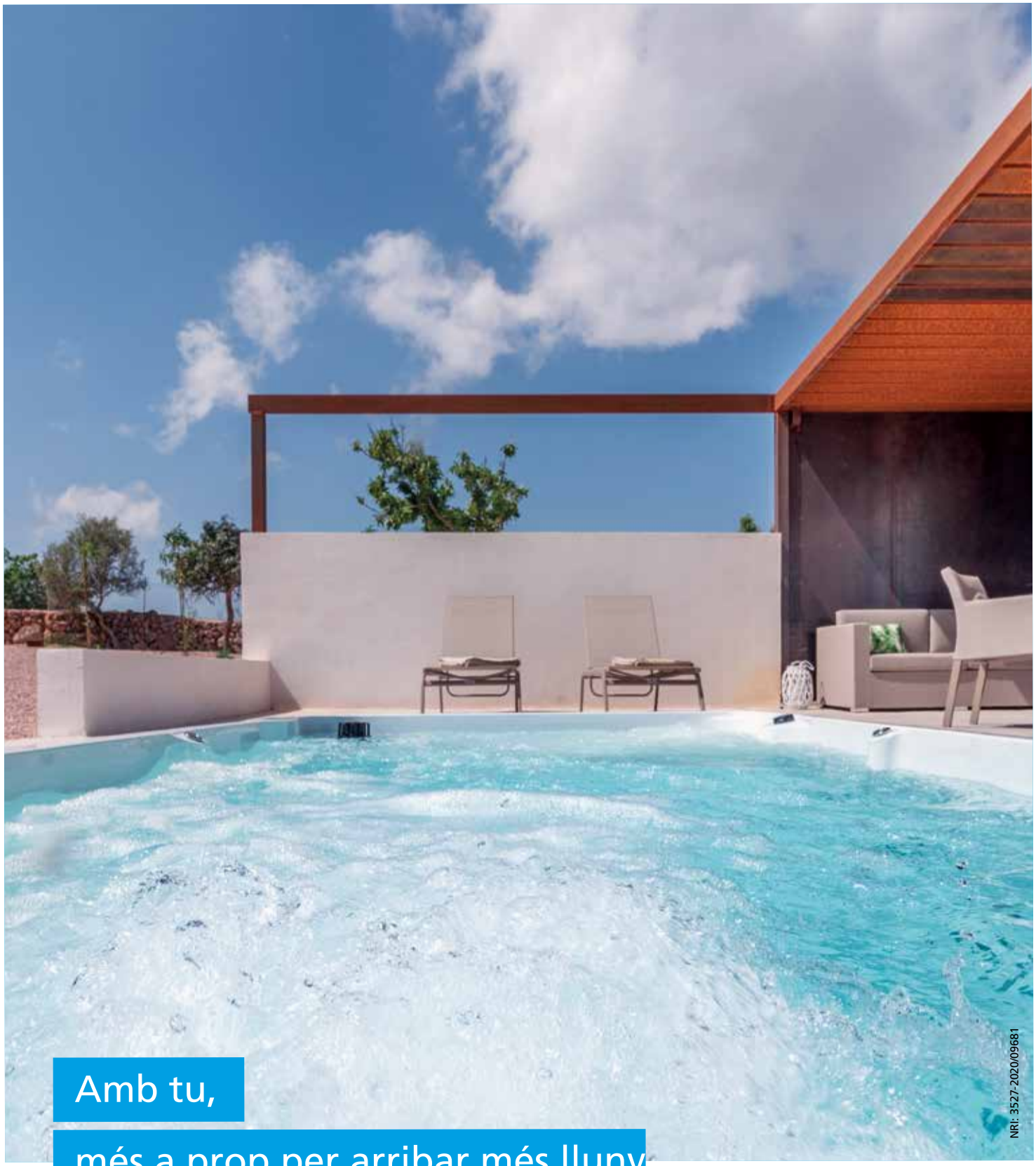

Amb tu,

més a prop per arribar més lluny

Ara més que mai, és el moment de reactivar el sector hoteler i turístic, i, a CaixaBank, volem acompanyar-te en aquest camí amb tot el que necessitis. Per aquest motiu, posem a la teva disposició una oferta de productes i de serveis específics adaptats a cada circumstància, així com l'ajuda de professionals experts en el sector i molt propers a tu, per donar suport i acompanyar el futur del teu establiment.

CaixaBank. Sentir Parlar Fer

NRI: 3527-2020/09681

CaixaBank
Hotels & Tourism

CaixaBank
Research